

Lifestilte barn
lærer mest!



KJØNNSENSITIV OPPLÆRING (I01)

ET SELVSTUDIEKURS FOR FØRSKOLELÆRERE

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union



Fair play at schools

"EU-kommisjonens støtte til produksjonen av denne publikasjonen utgjør ikke en godkjenning av innholdet som kun gjenspeiler synspunktene til forfatterne, og kommisjonen kan ikke holdes ansvarlig for bruk som kan gjøres av informasjonen i den."

Denne publikasjonen er utviklet som en del av Erasmus+-prosjektet «**Fair Play at Schools**» (2019-1-CZ01-KA201-061190), som er et strategisk partnerskapsprosjekt som støtter innovasjon innen kjønnssensitiv utdanning blant estiske, tsjekkiske og Norske likestillingsekspertter fra følgende tre organisasjoner:

- Eesti Naisteühenduste Ümarlaura Sihtasutus (Estland)
- Gender Information Centre NORA (Tsjekkia)
- Likestillingssenteret KUN (Norge)

Forfattere:

Linn Cecilie Rotvold Bylund, Lindis Sloan, Mari Helenedatter Aarbakke, Marte Taylor Bye (Likestillingssenteret KUN, www.kun.no)

Redaktører:

Lindis Sloan, Likestillingssenteret KUN (Norge)

Grafisk layout og design: Eva Lukešová, Gender Information Centre Nora (Tsjekkia)

Norske utgave: Anush Khadka, likestillingsenteret KUN (Norge)

© 2020/2021, Fair Play at Schools: Steigen, Tallinn, Brno



Innholdsfortegnelse

01 | Introduksjon

02 | Kurs

03 | Barnehagesystemer i Norge, Tsjekkia og Estland

10 | **Dag 1**

10 | Modul 1 // Hvorfor snakker vi om kjønns sensitiv opplæring i barnehagene?

17 | Modul 2 // En rosa og blå verden

23 | Modul 3 // Kjønnsroller og sosialisering

28 | Modul 4 // Det fysiske rommet i barnehagen, analysere leker og spill

35 | Modul 5 // Observasjonsmetodikk – hva skal du se etter og hvordan du skal se

42 | Modul 6 // Cases – en måte å reflektere over vår egen praksis

47 | Modul 7 // Hvordan vi snakker med jenter og gutter

51 | Modul 8 // Leketid ute

55 | **Dag 2**

55 | Modul 1 // Foreldre – samarbeid med hjemmet

61 | Modul 2 // Barnebøker, filmer, sanger og eventyr

67 | Modul 3 // Dualistisk eller mangfoldig – hvordan ser vi på kjønn?

71 | Modul 4 // Filmaktivitet. Introduksjon til filming som metode

76 | Modul 5 // Filming av egen arbeidsdag

80 | Modul 6 // Å analysere filmmateriale

85 | Modul 7 // Hva nå?

87 | Modul 8 // Ni tips for å bryte med kjønnsrollemønstre

91 | **Referanser**

Introduksjon

Prosjektet Fair Play at Schools fokuserer på kjønns sensitiv utdanning i Norge, Estland og Tsjekkia. Likevel er kjønnssegregering i utdanning og kjønne arbeidsmarkedvalg til stede i alle europeiske land, i ulik grad og i noe ulike konstellasjoner.

Prosjektet tar sikte på å øke lærernes bevissthet om for kjønns spørsmål. På denne måten vil det bidra til mer inkluderende klasseromsmiljøer der jenter og gutter kan utvikle sin kompetanse i en trygg og imøtekommende atmosfære uten press fra restriktive kjønnsstereotyper.

01 | Kjønn

Kjønnsforskjeller tas ofte for gitt i et skolemiljø, men kjønnsstereotyper har sterk innflytelse på barnas prestasjoner, og hvis lærere ikke er følsomme for spørsmål knyttet til kjønn, kan skolemiljøet forsterke sexistiske mønstre i barnas hverdagsliv.

02 | Lærere

Målet med Fair Play at Schools-prosjektet er å hjelpe lærere til å reflektere over eksisterende kjønnsorden og kjønnsstereotyper i samfunnet og deres egne skjevheter, og handle mot denne ordenen. Det er en svært viktig del av lærernes kompetanse.

03 | Materialet

Materialet som tilbys i prosjektet kan hjelpe læreren å gjøre en innsats for å gi like muligheter for jenter og gutter og utvide deres potensial til å ta valg på mindre kjønnsstereotypiske måter i undervisningshverdagen.

04 | Webinar

Det vil også være et nettbasert kurs for grunnskolelærere og webinarer innen temaet kjønns sensitiv utdanning med fokus på lærere som arbeider med elever på andre trinn i grunnskolen utviklet av henholdsvis den estiske og den tsjekkiske partneren.

Kursmateriell kan brukes fleksibelt i henhold til de spesielle behovene og utdanningskontekstene til et bestemt land og førskole/barnehage. Å bruke kursmaterialet er gratis og tilgjengelig for alle som har interesse for temaene kjønns sensitiv utdanning.

Kurs

01 | Tiltenkt målgruppe

Dette kursmaterialet er tiltenkt bruk i barnehagen, for deg som jobber med barn mellom 0 og 6 år.

02 | Slik bruker du kurset

Kurset er laget for å fylle to dager med selvstudium, hvor hver dag består av 8 1-timers moduler. Selvstudiet kan gjennomføres individuelt eller i grupper, i førstnevnte tilfelle foreslår vi å bruke kollegaer, venner eller andre med interesse for temaene til å gjøre diskusjonsoppgavene. Noen av refleksjonsoppgavene som avslutter moduler er laget for å brukes separat fra selve kurset som en påminnelse eller sjekkliste, om ønskelig.

03 | Kursinnhold

Kurset starter med en teordel og går videre til mer praktisk orienterte moduler, og vi anbefaler å gjøre modulene i foreslått rekkefølge. Vi vil imidlertid legge lenker tilbake til tidligere deler som eller peker på fremtidige deler (observasjonsmetodikk) der det er hensiktsmessig.

Kurset vil dekke praktiske og hverdagslige kjønnsrelaterte spørsmål fra barnehagehverdagen. Barnehager varierer imidlertid seg imellom, så ikke alt vil være relevant for deg eller ditt arbeidsliv.

Som Europarådet sier:

«I dag er det fortsatt forskjeller og ulikheter mellom jenter og gutter med hensyn til skoleorganisering og læreplaner, undervisningsmetoder og materiell, karriereveiledning, lærerutdanning og de fleste aspekter ved utdanning.

Spesielt er de sosiale rollene knyttet til stereotype representasjoner av femininitet og maskulinitet ofte replikert i utdanningssystemet. Disse ulikhetene påvirker kvinner og menns økonomiske og sosiale situasjon. Spesielt har jenters akademiske suksess ikke ført til eliminering av sysselsettingsforskjeller, kjønnslønnforskjeller eller ulikheter i forhold til omsorgsarbeid. Utdanningssektoren spiller en avgjørende rolle i å forme kjønnsrepresentasjoner, holdninger og atferd. Derfor er å utrydde formell diskriminering i utdanningssystemet et første skritt, samt integrering av et likestillingsperspektiv i alle aspekter av utdanningen for å sikre at utdanningssektoren aktivt fremmer likestilling.»

<https://www.coe.int/en/web/genderequality/education1>

For de som er interessert, er det også en anbefaling fra Europarådet: Recommendation CM/Rec(2007)13 of the Committee of Ministers to member states on gender mainstreaming in education

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d5287

Barnehagesystemer i Norge, Tsjekkia og Estland

Som bakgrunn har vi tatt med litt informasjon om barnehage/førskolesystemene som definerer kontekstene der våre barnehagelærere opererer i de tre prosjektpartnerlandene:

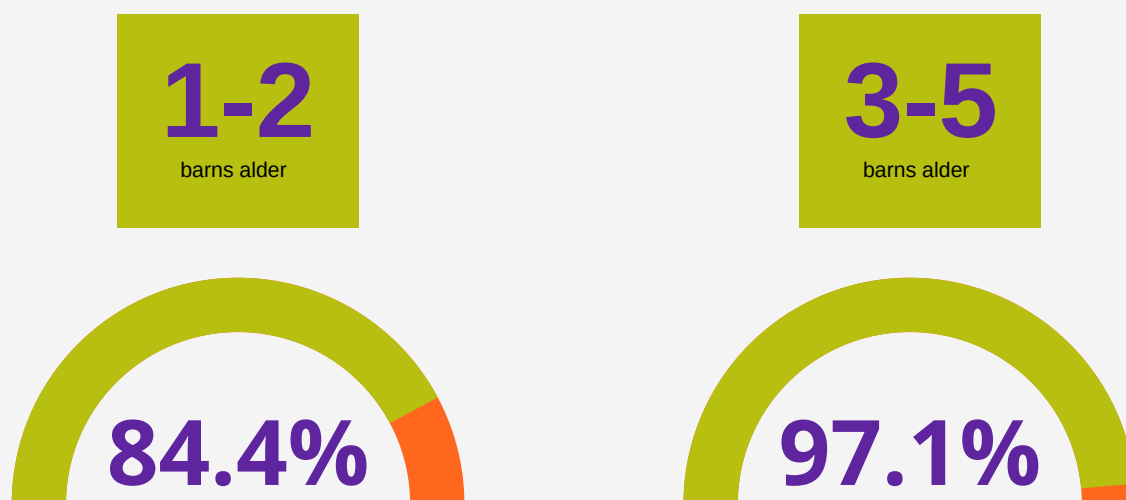
Norge

Tsjekkia

Estland

NORGE

De fleste barn i Norge går i barnehage. Fra fylte 12 måneder er norske barn sikret barnehageplass som angitt i barnehagelovens § 12. Ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB)¹ går 84,4 % av barna 1-2 år i barnehage, og 97,1 % av barna 3-5 år. Barnehagen er en del av forberedelsen til skolestart, 5-årsgruppen vil ofte bli omtalt som «skolestarterne» og ha litt tid utenom resten av barnehagen hvor de lærer forberedende ferdigheter til skolen og ofte besøker den lokale skolen for å bli kjent med hvordan skolen er.



Noen barnehager eies av kommunale myndigheter og noen av private bedrifter eller enkeltpersoner. Finansieringen kommer delvis fra offentlige midler etter antall barn, delvis fra foreldremedbetaling, og er lik for både kommunale og private barnehager. Det er et «tak» som begrenser hvor mye foreldre må betale, justert hvert år i nasjonalbudsjettet, og lavinntektsfamilier kan få redusert avgiften. Det er også vanligvis reduserte priser for familier som har flere enn ett barn i barnehage.

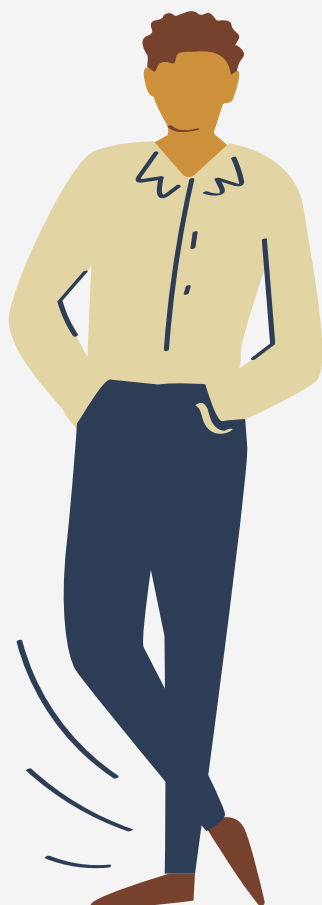
Barnehagelærer er en bachelorutdanning i Norge, dette kvalifiserer deg for undervisning i skolen også. I tillegg har barnehager leder med administrativt ansvar, og assistenter som eventuelt har yrkesfaglig opplæring eller lignende. Ettersom demografien i Norge har endret seg med innvandring, anbefales det å ha flere to- og flerspråklige ansatte slik at barn også kan møte lærere som kan deres hjemmespråk. Det er forskjellig pedagogikk i bruk i ulike barnehager (som Steiner og Montessori), men kommunale følger ordinær pedagogikk og har plikt til å ha pedagoger i personalet.

¹ Statistics Norway (SSB): <https://www.ssb.no/en/barnehager>

7%

I Norge er om lag 7 % av barnehageansatte menn.

I Norge er om lag 7 % av barnehageansatte menn. Dette tallet øker slik at skoler har rundt 30 % mannlige lærere og høyere skoler flere, men typisk vil yngre barn møte flere kvinnelige enn mannlige voksne i omsorgs- og skolesituasjonen.



Barnehagene plikter å bruke Rammeplan for barnehager²(sist oppdatert 2017). Blant kjerneverdiene er «likestilling og likeverd», som dekker likestilling og sosial inkludering. Mens likestilling som nevnt er en av kjerneverdiene i rammeplanen for barnehagene, er det ikke fokus på det i barnehagelærerutdanningen i det hele tatt.

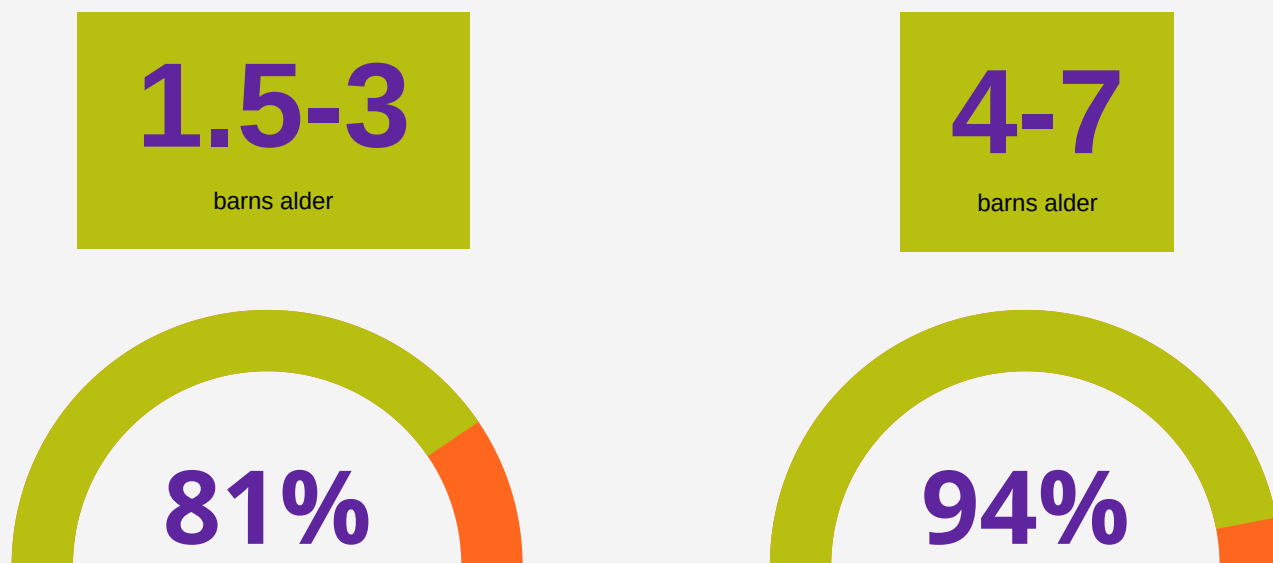
Personalet har imidlertid vanligvis kapasitetsbygging og planleggingsdager (5 dager i året) og kan bruke disse til å holde kurs for personalet, eller de kan delta på kurs, konferanser eller nettkurs som disse.

² UDIR: <https://www.udir.no/in-english/Quality-in-ECEC-Schools-and-Vocational-Education-and-training/quality-assurance-school/>

ESTLAND

I Estland blir barn vanligvis hjemme til de er 1,5 år. Dette takket være den sjenerøse foreldrepermisjonen med full lønn som varer i 18 måneder etter barnets fødsel. Alle barn i alderen 1,5-7 år er sikret plass i barnehage av kommunale myndigheter. Fram til 3 år kan barn gå i barnehage (sõim), barn mellom 3-7 år kan gå i barnehage (lasteaed). Et barn kan også være hjemme til den obligatoriske opplæringen begynner ved fylte 7 år dersom foreldrene ønsker det.

Barnehageandelen blant barn i alderen 1,5 til 3 år er ganske høy, for øyeblikket på 81 %; for barn i alderen 4 til 7 år er den 94 %. Foreldre kan fritt velge type førskoleinstitusjon enten kommunal eller privat. I kommunale barnehager (93 % av alle barnehager) betaler foreldrene en liten oppmøteavgift og utgifter til måltider. De nøyaktige beløpene på pleiepengene fastsettes av kommunale myndigheter basert på barnets alder, kostnadene ved forvaltning og andre faktorer, og de kan variere mellom kommunene. Gebyrene kan ikke utgjøre mer enn 20 % av minstelønnen fastsatt av republikkens regjering. (Minste månedslønn i 2020 er 584 euro).



Førskolebarnehager holder vanligvis åpent mellom 7.00 og 19.00 for å la foreldrene fleksibelt kombinere jobb og familieliv. Barn får tre måltider om dagen, det vil si frokost, lunsj og ettermiddagsmat. De har også en 1,5-2 timers lur.

I Estland er førskoleopplæring basert på den nasjonale læreplanen som er fokusert på å lære verdier, støtte individualitet og kreativitet til barn og læring gjennom lek. Den følger den skandinaviske tilnærmingen med å kombinere ulike barnesentrerte aktive læringsmetoder som «Step for Step», Montessori-metoden, Waldorf-undervisningsmetoden, Reggio Emilia, språkinnlevelse samt forskning, entreprenørskap og utendørs læring. Den nasjonale læreplanen legges til grunn ved utvikling av læreplanen i hver enkelt barnehage. Barn som har fullført læreplanen får utstedt skoleberedskapskort som dokumenterer barnets individuelle utvikling. Foreldre leverer kortet til skolen der barna begynner sin formelle utdanning.

1:7

For barn opp til tre år skal det være maksimum 7 barn per voksen



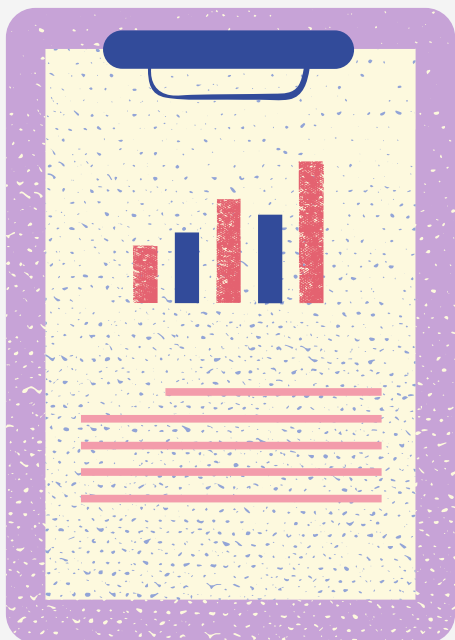
Antall lærere og hjelpelærere i en barnehagegruppe er basert på forholdstallene fastsatt ved lov. For barn opp til 3 år er det respektive forholdet 1:7 og for barn fra 3 år eller over 1:10. For å kvalifisere til førskolelærer må man ha høyere utdanning og pedagogisk kompetanse.

Estlands nasjonale læreplan for førskolebarnevernsinstitusjoner viser ingen referanser til likestilling, likeverd eller likebehandling. Videre kan vi si at det blant estiske barnehagelærere er en utbredt mangel på kunnskap om kjønsspørsmål og kjønns sensitiv undervisning. Disse temaene inngår ikke i lærerutdanningene ved universitetene. Så langt har etterutdanning av lærere i kjønsspørsmål foregått i begrenset omfang og i stor grad takket være utenlandsk finansiering.

TSJEKKIA

Førskoleopplæring er organisert for barn i overveiende alder fra 3 til 6 år. Med virkning fra 1. september 2016 tillater Kunnskapsdepartementet å gå i barnehage også for barn som har fylt to år innen skoleårets begynnelse. Likevel har et barn under 3 år ingen juridisk rett til å bli tatt opp i en tsjekkisk barnehage (underparagraf 34 i paragraf 1 i opplæringsloven).

Førskoleopplæring er obligatorisk for et barn som vil ha fylt fem år ved begynnelsen av skoleåret. Denne plikten ble innført skoleåret 2017/2018.



Ved lov er det nødvendig å betale avgift for førskoleopplæring og også for måltider gitt i barnehager. Gebyrbeløpet for førskoleopplæring er svært lavt og betales månedlig. Opplæring i barnehage opprettet av stat, region, kommune eller kommunesammenslutning gis barnet vederlagsfritt fra begynnelsen av skoleåret etter den dag barnet vil ha fylt fem år.

I statlige barnehager er det relativt høye antall barn i en klasse. En barnehageklasse er fylt med inntil 24 barn.

Lærerloven åpner i dag for flere måter å oppnå kvalifisering for barnehagelærere gjennom utdanning. Dette er mulig ved å fullføre pedagogisk videregående skole, en spesialisert høyere yrkesskole og ved å studere en bachelorgrad ved universitetet.

Førskoleomsorg i Tsjekkia gis hovedsakelig av barnehager og barnegrupper. Til sammen 364 tusen barn ble meldt inn i barnehager for skoleåret 2018/2019. Antall barn som deltar i barnegrupper ble anslått til om lag 16 000.

Barnegruppen er et alternativt vanlig barnehagetilbud for barn mellom ett år og oppstart av skolepliktig skolegang. En barnegrupes virkemåte er definert i lov nr. 247/2014 Saml. der barnegruppen fokuserer på å ivareta barnets behov, på dets oppdragelse, utvikling av ferdigheter og kulturelle og hygieniske vaner. I motsetning til barnehager garanterer ikke barnegruppene opplæring av barn.

Rammeprogrammet for førskoleopplæring definerer hovedkrav, vilkår og regler for institusjonsopplæring av førskolebarn. Den refererer ikke til kjønn eller likestilling.

GÅ OG FINN UT

Finnes det nasjonale retningslinjer for kjønns sensitiv utdanning i ditt land? Hvordan behandles kjønn og likestilling i retningslinjer for førskoleopplæring?

Dag 1 // Modul 1

Hvorfor snakker vi om kjønns sensitiv opplæring i barnehagene?

I denne modulen vil du lære om:

- sosial identitet
- fordommer og kjønn
- hvor tidlig kan utdanning være en del av å forme barns forståelse av sitt eget kjønn og av hvordan kjønnsroller i samfunnet fungerer.

Velkommen. Du som leser denne teksten, er her av en grunn. Før vi starter vil vi gjerne at du skriver en kort tekst om hvorfor du tar dette kurset. Vi kommer tilbake til denne teksten senere i kurset.

ØVELSE

Utgangspunkt

Skriv en kort tekst om motivasjonen din for å ta dette kurset. Tenk som utgangspunkt: Behandles gutter og jenter forskjellig i barnehagen din?

Deretter vil vi gjerne at du lager to korte lister:

- Hva er de første 5 ordene du tenker på når du hører ordet «jente»?
- Hva er de første 5 ordene du tenker på når du hører ordet «gutt»?

Sosial identitet – hvordan sosiale grupper påvirker hvordan vi ser oss selv

Hvem er du? Hvis du stiller noen dette spørsmålet, vil du sannsynligvis få svar som «Jeg er en mor», «Jeg er finsk», «Jeg er en matelsker» eller «Jeg er en trommeslager». Alle disse svarene representerer en identitet vi deler med flere andre. Disse gruppeidentitetene er viktige for hvordan vi ser oss selv. De sosiale gruppene vi identifiserer oss med eller føler at vi tilhører kalles sosial identitet.

Vi har alle flere forskjellige grupper vi identifiserer oss med. Noen sosiale identiteter er viktigere for oss enn andre. Vi kan for eksempel føle at identiteten vår er mer definert av å være kvinne eller mann enn av hvilken skole vi gikk på. Men sosial identitet er også flytende og fleksibel. Situasjonen kan påvirke hvilken sosial identitet du føler er mest relevant. Hvis du for eksempel er den eneste personen i klasserommet som er fra Finland, kan det hende du føler at nasjonaliteten din er et veldig avgjørende kjennetegn ved deg, mens det å være fra Finland kanskje ikke føles like relevant når du er hjemme med familien din og skreller poteter... Da føles kanskje «matelsker» som en mer relevant identitet, noe som indikerer at du er i samme gruppe som andre som brenner for mat. Eller kanskje det å lage middag til familien er noe du forholder deg til å være mor eller far?

Å snakke om kjønn og kjønnsroller kan vekke reaksjoner. Dette er delvis fordi kjønn er et så sentralt begrep for vår forståelse av oss selv. Alle forholder seg til kjønnskategorier på den ene eller andre måten, og alle har sin egen personlige erfaring knyttet til kjønn. Å utforske vårt eget utgangspunkt er en nyttig øvelse for å bli kjent med konseptet sosiale identiteter.



ØVELSE

Hvilke sosiale identiteter har du?

Vi alle har mange forskjellige sosiale identiteter. Sosiale identiteter kan være din nasjonalitet, din religion, dine hobbyer, ditt yrke eller dine forhold. Hvilke sosiale identiteter har du?

- Nevn minst seks sosiale grupper du identifiserer deg med.
- Når du ser på denne listen over sosiale identiteter, hvilke anser du som viktigst for hvem du er, og hvilke er ikke så viktige? Sett ring rundt identitetene du føler er viktigst for deg.
- Se på listen din; er mange av dine sosiale identiteter knyttet til kjønn? Hva med identitetene du ringet rundt?

Sosial identitet og kognitive tankekart

Sosial identitet er viktig for hvordan vi forstår oss selv, men også for hvordan vi forstår samfunnet vårt. For å sortere all informasjon rundt oss bruker vi kognitive snarveier. Vi gjør antakelser om mennesker vi møter basert på hvilke grupper de tilhører. Dette skjer selv når vi ikke er klar over det. Forskere har funnet ut at når vi møter nye mennesker for første gang, registrerer vi kjønn, hudfarge og alder. Dette skjer automatisk og ubevisst. Dette gir deg sosiale ledetråder, for eksempel hvordan du skal henvende deg til noen når du møter dem for første gang. Du kan for eksempel anta at den lille jenta du møter utenfor huset ditt liker å leke med dukker eller at den gamle mannen på bussen kanskje vil sette seg ned, så kanskje du burde tilby ham setet ditt. Vi er avhengige av disse kognitive kartene. Tenk deg å møte noen og ikke være i stand til å fortelle kjønn eller alder ut fra utseendet. Hvordan ville du forholdt deg til denne personen? Faktisk, i et eksperiment³ ble testpersoner bedt om å passe på en baby mens moren gikk ut av rommet en stund. Testpersonene fikk ikke vite noe om barnet, som var kledd i hvitt. Kan du gjette hva testpersonene gjorde?

³ Ann-Elisabeth Knudsen (2005): Snille jenter og dumme gutter. Hvorfor oppfører ingen seg som de har hjerne til? Oslo: Pedagogisk forum

Etter en stund gjorde alle testpersonene det samme; de tok en sniktitt inni bleien for å se om det var en jente eller en gutt. Gjettet du det? Dette var små babyer som ennå ikke hadde språk eller, så vidt vi vet, bevissthet om sitt eget kjønn. Likevel ser det ut til at det å vite kjønn til barnet var viktig for testpersonene å forholde seg til babyen i rollen som barnevakt. Eksperimentet er en god illustrasjon av et av grunnprinsippene i dette kurset; kjønn er en sentral sorteringsmekanisme som gir oss et manus for hvordan vi forholder oss til andre personer.

Et annet eksperiment⁴ illustrerer hvordan vi bruker vår kunnskap om barnets kjønn for å forholde oss til dem; en gruppe elever ble vist en video av en gråtende baby. Halvparten av elevene ble fortalt at de så på en gutt, den andre halvparten at de så på en jente. Da de ble spurt om deres mening om hvorfor babyen gråt, sa elevene som trodde de så en gutt at han gråt fordi han var sint, mens den andre halvparten av elevene, som trodde de så på en jente, sa at babyen var redd. Fra en tidlig alder behandler vi gutter og jenter forskjellig, basert på våre kjønnsspesifikke forventninger.

SE VIDEOEN

En annen illustrasjon på hvor viktig kjønn er for hvordan vi samhandler med barn er denne videoen, produsert av BBC. <https://www.youtube.com/watch?v=nWu44AqF0il>



- Se videoen. Hva er dine reaksjoner på dette eksperimentet? Hvis mulig, diskuter med kollegene dine: Hva tror du kan læres av dette eksperimentet?
- Til å begynne med ba vi deg skrive ned de fem første ordene du tenkte på, og høre ordene «jente» og «gutt». Disse korte listene representerer sannsynligvis noen av assosiasjonene som utgjør dine kognitive tankekart for kjønn. Gruppediskusjon: sammenlign listene dine. Er de like eller er de forskjellige? Reflektere over likheter og forskjeller i listene dine?

⁴ Bjerrum Nielsen, Harriet & Rudberg, Monica (1998). Historien om jenter og gutter. Universitetsforlaget

Sosial identitet og fordommer

De kognitive tankekartene lar oss behandle store mengder informasjon. De gjør oss også i stand til å handle og reagere på verden, uten å måtte bruke verdifull tid på å vurdere alle alternativer hele tiden. Vi er alle avhengige av dem, og vi bruker sosiale kategorier som retningslinjer når vi samhandler med andre mennesker. Samtidig kan de villedde oss. Noen ganger er de stereotype og feil. Den lille jenta du møtte liker kanskje ikke å leke med dukker. Hun liker kanskje dinosaurer bedre. Og den gamle mannen på bussen er kanskje en idrettsutøver som liker å løpe i motbakke og ærlig talt ville blitt fornærmet av at du tilbyr ham setet ditt, tusen takk. Disse eksemplene er små og uskyldige. Men vi vet også at sosial kategorisering kan få alvorlige konsekvenser.

Fordommer, en affektiv følelse overfor en person basert på deres oppfattede gruppedlemskap, er en av bivirkningene av tankekartene våre. Mens de fleste av oss ønsker å se på oss selv som fordomsfrie, er det viktig å understreke at vi alle har fordommer. Våre fordommer er basert på vår tidligere erfaring, normer i samfunnet vårt, samt referansegrunnlaget vi har fra media, litteratur og populærkultur. Mens fordommer kan være positive eller negative, har negative fordommer blitt viet mye oppmerksomhet, som grunnårsaken til rasisme, sexismen, diskriminering og hatforbrytelser. Fordommerbegrepet er nyttig for å forklare hvordan sosiale kategorier henger sammen med ulike evalueringer. Sexisme, for eksempel, er definert av Cambridge Dictionary som "troen på at medlemmene av det ene kjønn er mindre intelligente, dyktige, dyktige, etc. enn medlemmene av det andre kjønn, spesielt at kvinner er dårligere enn menn". På mange områder ser vi at menn anses som mer verdifulle og bedre enn kvinner. Dette gjelder også barn. Kjønnsfordommer er skadelig og hindrer en pedagogikk som verdsetter både jenter og gutter og gir dem like muligheter.

Den gode nyheten er at fordommer kan bli avlært. Faktisk er det å bli bevisst våre egne fordommer et nødvendig første skritt i arbeidet med å hindre at fordommer former våre handlinger og kommer i veien for god praksis. Likevel bør man være forberedt på at det krever litt arbeid. Det er energibesparende å stole på våre vanlige kognitive verktøy. Å bli tvunget til å revurdere krever energi og innsats, og det kan være psykisk belastende.

Hvorfor snakker vi om kjønns sensitiv opplæring i barnehagene?

Så langt har vi sett at sosiale grupper er viktige for hvordan vi forstår oss selv og hverandre, og at vi til en viss grad har fordommer overfor ulike sosiale grupper. Vi har sett at sammen med hudfarge og alder er kjønn en av de sentrale sorteringsmekanismene som hjelper oss å navigere i verden og forholde oss til hverandre.

Så hvorfor er kjønn så viktig? Statistikk viser oss at kjønn påvirker og er sammenvevd med de fleste områder av livet vårt. Det påvirker hvilke leker vi leker med, hvilke venner vi har, hvilken utdanning vi velger, hvilke jobber vi får, størrelsen på lønnen og forventet levealder. Det er mange grunner til å fokusere på kjønn i barnehageopplæringen, og man kan argumentere på ulike nivåer.

Måten vi baserer våre forventninger på kjønn, risikerer å begrense barnas utviklingsmuligheter og begrense deres muligheter til å uttrykke seg. Disse forventningene kommer til uttrykk gjennom hvordan vi møter barna, hvilke ord vi velger og hvilke alternativer vi gir dem. Når vi snakker om kjønnsnormer og barn, tenker vi ofte på de barna som ikke innretter seg etter kjønnsnormene i samfunnet. Sannheten er at kjønnsnormer begrenser seg til de fleste barn. Den dikotomiserte verden vi tilbyr barna når det kommer til farger, leker, forbilder og aksepterte følelser begrenser barnets handlingsrom. Vi tilbyr barna halve verden i stedet for hele verden.



© [Schrödingers katt] / NRK

Læringspunkter

| Sosiale gruppene

De sosiale gruppene vi identifiserer oss med er en integrert del av vår identitet.

| Sosial kategorisering

Vi bruker også sosial kategorisering som en måte å forstå menneskene og verden rundt oss på. Kjønn er en av de sentrale kategoriene vi bruker, både automatisk og bevisst.

| Fordommer

Fordommer er et av resultatene av sosial kategorisering. Vi er alle fordommer til en viss grad, men det er mulig å redusere våre egne fordommer ved å bli klar over det og ved å lære mer om temaet.

| Kjønnssensitiv opplæring

Målet med kjønnssensitiv opplæring er å unngå fordommer og diskriminering basert på kjønn, og å hindre at barns forståelse av seg selv og sine egne muligheter begrenses av kjønn

Dag 1 // Modul 2

En rosa og blå verden

I denne modulen vil du lære om:

- kommersiell merkevarebygging av produkter for gutter og jenter
- hvilke mekanismer som ligger bak denne merkevarebyggingen
- mulige konsekvenser det har for samfunnet og det enkelte barn.

Tenk deg at du går inn i en lekebutikk for å kjøpe en gave til et barn. En medarbeider henvender seg til deg. Hva tror du er det første spørsmålet de vil stille deg?

Du tenker nok på at du vil bli spurt om gaven er til en gutt eller jente, ikke sant? Svaret ditt avgjør fargene på lekene, hva slags leker som foreslås, og til og med fargen på gaveinnpakningen. Er dette et barn som er interessert i Spiderman eller i Hello Kitty?

Ofte vil hele butikken være kodet i rosa og blått, og skiller gutte- og jenteleker i forskjellige seksjoner. Ikke bare leker er merket på denne måten, klær så vel som utstyr som barnevogner, solkrem, spiseredskaper, møbler og til og med bibler er fargekodet og merket for jenter og gutter.

Hvorfor merkevarebygging?

Det er mange forskjellige grunner til å merke produkter for jenter eller gutter. Historisk sett har barn vært beskyttet mot direkte kommersiell markedsføring, men de er i økende grad en ettertraktet kommersiell målgruppe, også når de er babyer.⁵ Målretting mot barn gjøres vanligvis på en måte som skiller markedet i ulike produkter for jenter og gutter. En grunn til dette kan være at det lønner seg økonomisk. Kjønnsmarkering gjør det mindre sannsynlig at en lillesøster arver storebrorens klær og leker, og at en lillebror arver klær og leker storesøsteren har brukt før ham. Å ha to separate markeder er kommersielt givende, og oppmuntrer til økt forbruk.

Merkevarebyggingen reflekterer også de kjønnete forventningene i samfunnet til hva som er passende for små jenter og for små gutter. Vi som forbrukere bidrar til å opprettholde den rosa og blå verden. Mange produsenter hevder at de rett og slett ikke kan selge kjønnsnøytrale produkter, og at tydelig kjønn fargemerkning er det forbrukerne ønsker. Dette gjelder oss som voksne, men også hva barna selv ønsker (eller faktisk, hva vi antar at de vil!). Faktisk viser en metaanalyse⁶ av forskning på leketøyspreferanser at det er kjønnsrelaterte preferanser når det kommer til leker. Barn er også aktive i utviklingen av produkter, og signaliserer sine preferanser både gjennom foreldrene og på ulike interaktive arenaer.



I markedet er barnehagen selv også en kommersiell aktør, både som kunde ved kjøp av leker og lekemateriell, og som faglig påvirkning på foreldre, med sin kompetanse på hvilke leker og utstyr som er praktisk og nyttig for barna.

⁵Buckingham & Thingstad, 2007, in Emilsen (2015) (red): Likestilling og Likeverd i barnehagen. Fagbokforlaget

⁶Davis, Jac & Hines, Melissa (2020): How Large are Gender Differences in Toy Preference? A Systematic Review and Meta-Analysis of Toy Preference Research. Archives of Sexual Behaviour (2020) 49:373-394

Kjønnsdelt fargekoding er kulturell



Franklin D. Roosevelt, amerikansk president i 1884.
CC: [Bettmann] / Corbis

Den biologiske forskjellen mellom jenter og gutter brukes ofte for å forklare kjønnsforskjeller. Noen hevder at gutter er genetisk programmert til å foretrekke den blå siden av butikken, og jenter til å foretrekke den rosa siden. Vi vet imidlertid at det finnes kjønnede koder i samfunnet rundt oss som er rent kulturelle. Visste du for eksempel at på 1920-tallet ble rosa ansett som en maskulin farge, en lysere versjon av den aggressive røde, mens blå ble assosiert med jenter? Det var først på 1950-tallet at dette ble snudd, og at rosa ble stemplet som en feminin farge og blått som maskulin. Du har kanskje også sett gamle svart-hvitt-bilder av Franklin D. Roosevelt som liten gutt, iført kjole og langt hår? Dette var normen på slutten av det nittende århundre.

På den tiden ble kjoler og langt hår ansett som kjønnsnøytrale for barn opp til 6 eller 7 år, og både gutter og jenter var ofte kledd i hvitt. Mote er alltid i endring, inkludert det som anses som feminint og maskulint. Et nyere eksempel er den såkalte man bun, en frisyre som tidligere ble brukt mest av kvinner, som begynte å komme på moten også for menn rundt 2008.

ØVELSE

FORSKNINGSOPPGAVE

Hvordan kjønn henger sammen med kulturelle koder som farger og typer objekter, er et forskningstema i akademia. I den følgende øvelsen ber vi deg prøve deg som kjønnsforsker og gjøre en liten forskningsoppgave om kjønn merkevarebygging av barneleker, bøker og klær.

Hvis du er i nærheten av en lekebutikk, en klesbutikk for barn eller en barnebokhandel, gå dit og ta bilder med mobiltelefonen av forskjellige produkter merket for gutter eller jenter. Skriv ut bildene. Alternativt kan du søke på nettet etter bilder av gutteleker og jenteleker og skrive ut et utvalg. Del de utskrevne bildene i to hauger, en for gutter og en for jenter.

Se på bildene av gjenstander merket for gutter. Skriv ned nøkkelord:

- Hva kjennetegner produktene? Hvordan ser de ut? Hva slags aktiviteter oppmuntrer lekene til?
- Nå se på bildene av gjenstander merket for jenter. Skriv ned nøkkelord:
- Hva kjennetegner produktene? Hvordan ser de ut? Hva slags aktiviteter oppmuntrer lekene til?

Sammenlign de to listene med søkeord. På hvilke måter skiller de seg fra hverandre?

Batman og Barbie – hvilke effekter har den kjønnede merkevarebyggingen på oss?

Når de vokser, observerer barn verden rundt seg. Fra de er små innser de at de har et kjønn, og de utvikler sin kjønnsidentitet og forståelse av kjønn som en reaksjon på forventningene og normene de møter.

Måten leker merkes på går utover fargekoding og separate utseende. Ta Barbie og Batman som eksempler. Barbie-dukken har store øyne som inviterer til kommunikasjon. Batman – som derimot ikke kalles en dukke, men en actionfigur – har små, knapt synlige øyne som signaliserer kamp og sinne, og står bredbeint og klar til handling. Både i måten

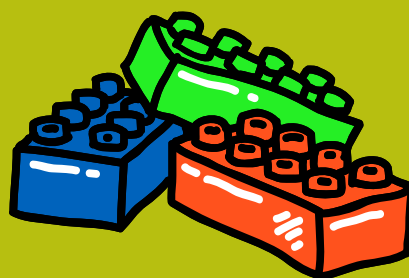
lekene er ment å lekes med og i måten de fremstiller kjønnete forbilder, bidrar disse til kjønnsnormer der gutter er handlingsorienterte og fysisk aktive, mens jenter er orientert mot relasjoner, verbal kommunikasjon og utseende heller enn fysisk aktivitet. Ta en titt på listen over søkeord fra forskningsoppgaven. Finner du den samme tendensen i utvalget ditt?

Det er ikke bare barna som blir berørt av denne kjønnete kodingen. Kodene er også relevante for hvordan vi som voksne ser barna. En svensk studie fant at barnehagelærere ser på jentene og guttene som separate og homogene grupper, selv om barna selv viser stor variasjon i preferanser og atferd også innad i gruppene.⁷ Vi har med andre ord en tendens til å overdrive forskjellene mellom gutter og jenter som grupper, og å underspille forskjellene mellom forskjellige jenter og forskjellige gutter. Faktisk sanksjonerer vi til og med atferd som ikke er i samsvar med de kulturelle kjønnsnormene. En fersk norsk barnehageundersøkelse fant at selv om lærerne rapporterte at de gir gutter og jenter lik behandling, er det motsatte faktisk tilfellet, som når en jente får beskjed om å slutte å spille Batman, og gå for å gjøre noe annet, mens gutter hun leker med får fortsette.⁸

Det vil alltid være kjønnsbaserte koder i samfunnet, og det er ingenting galt med at jenter går i rosa eller at gutter foretrekker blått. Det barnehagen imidlertid må være klar over, er begrensningene som følger med å skille både objekter og aktiviteter som enten hensiktsmessig kun for jenter eller kun for gutter. I en kommersielt merket rosa og blå verden har barnehagen en viktig rolle i å vise barna at de har mange muligheter og alternativer, ikke bare to.

Legoboksen

I en barnehage som jobbet med kjønns sensitivitet snakket personalet om hvordan barnas lekemateriell var organisert etter kjønn. Det viste seg at de hadde to kofferter med Lego, en for «jentelego» og en for «guttelego». Mens de reflekterte over det, foreslo en av de ansatte at de skulle kombinere all Legoen i samme boks i stedet.



⁷ Meland, Aud Torild & Kaltvedt, Elsa Helen (2019): Tracking gender in kindergarten. *Early Child Development and Care* 2019, 189:94-103

⁸ Eidevald, C., 2009: Det finns ingen tjejbestämmare: Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek. Doctoral thesis Högskolan för lärande och kommunikation, Jönköping

ØVELSE

Reflekter og diskuter

- 1: Hvorfor tror du Legoen ble adskilt til å begynne med?
- 2: Hvilken innvirkning tror du det har på barna å ha to separate Legokasser? Hvilke konklusjoner tror du barna trekker av denne måten å organisere lekene på?
- 3: Hva tror du resultatet ble av å kombinere de to eskene til én?

Læringspunkter

| Barn som forbrukere

Barn som forbrukere er en attraktiv kommersiell gruppe, og leker, klær og utstyr merkes for dem fra tidlig alder. Det er en trend der gjenstander merket for barn typisk er merket eksklusivt for jenter eller eksklusivt for gutter.

| Kjønnede merkevarebyggingen

Den kjønnede merkevarebyggingen inkluderer hvordan produktene ser ut og hvilke farger de har, men også hvilke aktiviteter og verdier som er knyttet til det å være jente eller gutt

| Bekreftelse og sanksjoner

Barn utvikler sin kjønnsidentitet som en reaksjon på forventningene og normene de møter. Barnehagelæreres bekreftelse og sanksjoner er en viktig del av denne prosessen.

| Lekene

For å motvirke at barnas handlingsmuligheter begrenses, kan barnehagen ha behov for å aktivt jobbe med å gjøre alle leker tilgjengelig for barna, uavhengig av kjønn.

Dag 1 // Modul 3

Kjønnsroller og sosialisering

I denne modulen vil du lære mer om:

- kjønnsroller
- faktorer som påvirker kjønnsroller
- kjønn og sosial interaksjon.

Først, la oss ta en kort omvei inn i sex og biologi. Vårt kjønn er biologisk bestemt, og knyttet til våre kroppslige egenskaper, våre kromosomer og hormoner. Biologien vår gir en predisposisjon for utviklingen vår, og statistisk sett er det noen forskjeller mellom hjernen til gutter og jenter. For eksempel er hjernebarken funnet å være større i hjernen til jenter enn i hjernen til gutter fra så tidlig som i uke 26⁹. Fysikkene våre er også forskjellige, i gjennomsnitt utgjør muskler rundt 40 % av kroppsvekten til menn og 35 % av kroppsvekten til kvinner.

Når man diskuterer kjønn og kjønnsroller, brukes ofte biologi og genetikk som forklaring eller forsvar for kjønnsdiskriminering.

Debatten om gener eller natur har eksistert siden vitenskapens begynnelse. Biologiske teorier blir ofte kritisert for å være deterministiske, og sosiale teorier for å være for relativistiske. For vår del merker vi at både hjernen og kroppen vår er i konstant utvikling, og at det er mange faktorer som påvirker denne utviklingen. Vi velger å sette søkelys på kjønn, det vil genetikkdelen av debatten. Et av målene med dette kurset er å gi innsikt og reflektere over hvordan barnehagelærere bidrar til barnas sosialiseringssprosess til kjønnsroller.

Kjønn handler om identitet og sosiale aspekter, inkludert sosiale interaksjoner, kultur og normer. Som vi har sett i de foregående modulene er kjønn sentralt i vår forståelse av oss selv og verden, og det er knyttet til et sett med normer og kjønne forventninger til hvordan vi skal handle. Kulturelle kjønnsnormer er ikke faste, men utvikles gjennom tidene og gjennom ulike kontekster. Mote er ett eksempel. Som vi har sett i forrige modul,

⁹Emilsen, Kari (red) 2015: Likestilling og likeverd i barnehagen. Bergen: Fagbokforlaget

har rosa ikke alltid vært ansett som en jentefarge, og kjoler har historisk sett vært ansett som like passende for både jenter og gutter. Normer og verdier er i endring, og det er ofte lettere å få øye på endringene i ettertid enn når man står midt oppi dem. Men faktisk er mange av rettighetene vi tar for gitt i dag, som kvinners stemmerett, relativt nye. I 2013 feiret Norge 100 år med kvinners stemmerett. Vet du hvilket år kvinner fikk stemmerett i ditt land?

Vi forholder oss alle til vår kontekst og til kjønnsrollene i samfunnet rundt oss. Prosessen der vi lærer hva som er akseptabelt og forventet av oss kalles sosialisering.

Barns sosialisering til kjønnsroller er oppsummert slik i Emilsen (2015):

«Grunnlaget for kjønnsidentitet legges tidlig i barndommen. Barnas kjønnsidentitet formes av samfunnet som omgir dem, gjennom samspill med andre, foreldre, jevnaldrende, media, barnehage, skole etc. Gjennom sosialisering lærer barna hva som er tillatt og akseptert for dem som gutt eller jente på ulike arenaer, og forventninger knyttet til kjønn er en viktig del av dette. Jenter blir omsorgsfulle, empatiske og flinke jenter, fordi samfunnet rundt dem bevisst og ubevisst forventer det av dem. Gutter blir aktive, fysiske og utadvendte. Barna regulerer sin atferd etter forventningene, normene og reglene de møter.»

Stordal, G, in Emilsen, K. (red): Likestilling og likeverd i barnehagen, side 77.

Som dere ser, innebærer sosialiseringprosessen mange ulike arenaer og aktører. Vi har allerede tatt for oss det kommersielle markedet og dets innflytelse på kjønnsroller. Senere i dette kurset skal vi snakke om flere andre aspekter ved denne sosialiseringprosessen som også er relevante for barnehagen og ditt arbeid; foreldre og deres rolle, hvordan de fysiske omgivelsene er organisert, og hvordan kjønnsroller gjenspeiles i barnebøker, fortellinger og sanger.

La oss foreløpig konsentrere oss om deg som barnehagelærer og din rolle i kjønnsrollesosialiseringen til barna du jobber med.

Forsterkning

Som barnehagelærer bidrar du til barnas kjønns sosialisering gjennom positive og negative tilbakemeldinger og reaksjoner. Dette inkluderer handlinger som er gjort bevisst og med hensikt, som å rose barna eller fortelle dem hvordan de opptrer, men tilbakemeldingene kan også være mer subtile og mellom linjene.

Positiv tilbakemelding kan være å gi ros og anerkjennelse, men også å fordele andre

ressurser som fordeler, maktposisjoner eller oppmerksomhet. Den positive forsterkningen vi gir barn er vårt mest verdifulle pedagogiske verktøy, da det gir barna konkrete og konstruktive tilbakemeldinger på hva vi ønsker at barna skal gjøre.

ØVELSE

Reflekter og diskuter

Barn møter mange kjønnsmessige forventninger fra voksne, som å forvente at jenter ikke skitner seg til under lek eller forventer at gutter skal være støyende og fysisk aktive. På jobb, legg merke til det når du eller andre i personalet gir positiv bekreftelse til barna, og skriv ned hva som blir sagt, og om det ble sagt til en jente eller en gutt. Når du gjør denne øvelsen, fortell kollegene dine hva du driver med, slik at de vet hva du skriver ned og hvorfor. Det kan også være lurt å samarbeide om dette, veksle på å observere og skrive ned kommentarer.

Når du ser på listen over kommentarer, reflekter over følgende spørsmål:

- Hvilke positive kommentarer har du gitt eller hørt andre ansatte komme med til barna?
Hvilken atferd eller kvalitet forsterkes?
- Får gutter og jenter samme type kommentarer? Hvis ikke, hva er forskjellene?
- I et svensk forskningsprosjekt finner Månsson¹⁰ at gutter og jenter får ulike typer tilbakemeldinger, jenter får positiv forsterkning for å opptre som kollektivister, verdsette fellesskap og bry seg om andre, mens gutter blir hyllet som individualister, for å sette egne behov først. Gjelder dette også din barnehage? Diskuter med dine kolleger.

¹⁰Månsson, A (2000): Möten som formar: interaktionsmönster på förskola mellan pedagoger och de yngsta barnen i ett genusperspektiv. Malmö: Institutionen för pedagogik, Lärarhögskolan

Som voksne er det vårt ansvar å sette klare grenser for barna. Når de krysser disse grensene, kan det være nødvendig med negative sanksjoner. Negative sanksjoner kan være å bli tilsnakk, å få fratatt privilegier eller å oppleve motstand. Men negativ oppmerksomhet kan også fungere som en belønning, spesielt når vi ser på oppmerksomhet fra voksne som en ressurs i barnehagen.

Manglende respons kan også få en negativ sanksjon. Å unngå eller utelate, ikke sette ord på, ikke erkjenne eller belønne, er en indirekte måte å signalisere at en atferd er uønsket. På den måten kan negative sanksjoner også være utilsiktede eller underbevisste.

ØVELSE

Tenk på en vanlig dag i barnehagen din

- Hva slags oppførsel fra barna fører til positive eller negative tilbakemeldinger?
- Hvilken tilbakemelding bruker du vanligvis?
- Kan du tenke deg noen atferd du finner uønsket, men som du vanligvis vil prøve å overse?

Å være bevisst på alle måtene vi bidrar til kjønns sosialisering av barn er en skremmende og omfattende oppgave. Dels fordi det innebærer å bli bevisst på ting vi gjør automatisk uten å tenke over det, og også fordi det å bli bevisst på kjønnsnormer innebærer å stille spørsmål ved ting vi tar for gitt. Uansett hva vi gjør, sender vi ut signaler, bevisst eller ikke, som barna plukker opp fra oss. Det kan være slitsomt å hele tiden observere og stille spørsmål ved egen praksis. Likevel er det en viktig oppgave. Det kan være betryggende å huske at det ikke er et mål å fjerne kjønnsroller eller ta kjønn bort fra identiteten vår. Det er imidlertid noen negative og begrensende kjønnsroller vi bør prøve å bekjempe. Normen om at gutter og menn ikke skal være omsorgsfulle og vise følelser er ett eksempel, eller at jenter og kvinner ikke skal snakke for seg selv. I de følgende modulene vil vi presentere noen verktøy vi håper vil hjelpe deg i prosessen med å utvikle en kjønns sensitiv pedagogikk.

Læringspunkter

| Fysisk kjønn / sosialt kjønn

Mens fysisk kjønn handler om de kroppslige og biologiske aspektene, handler sosialt kjønn om sosial interaksjon og kulturelle normer.

| Historiske og sosiale omgivelser

Våre identiteter formes og utvikles kontinuerlig, i våre historiske og sosiale omgivelser.

| Kjønsroller

Kjønsroller er normer og forventninger knyttet til det å være kvinne eller mann. De læres gjennom sosialisering.

| Samhandling

Barns kjønnsidentitet formes gjennom samhandling med andre barn, foreldre, media og barnehagen.

| Belønning og straff

Kjønsroller forsterkes gjennom belønning og straff.

| Utvikling

Kjønsroller har eksistert til alle tider, men hva de innebærer og hvordan de vedtas har variert og vil fortsette å utvikle seg.

Dag 1 // Modul 4

Det fysiske rommet i barnehagen, analysere leker og spill

I denne modulen vil du lære om:

- det fysiske rommet og hvordan det påvirker barns handlinger og interaksjoner og mulighet for utvikling
- hvordan vi omtaler de ulike lekeplassene i barnehagen
- hvordan vi introduserer ulike leker og aktiviteter
- hvordan hvilke farger vi bruker vil påvirke hvordan barn leker og ser sin rolle i barnehagen.

Navn på de ulike rommene i barnehagen

Et rom er mer enn bare et rom. Ulike rom inviterer til ulike former for lek. Et rom med bord og stoler oppmuntrer til sittelek. En gymsal vil invitere til bevegelse og aktivitet. Rommet kan oppmuntre barn til kreativ og uttrykksfull lek, men kan også begrense barnas oppfattede valgmuligheter og bidra til mer endimensjonale jente- og guttekjønnsroller. I en barnehage formes leken både av hvordan det voksne personalet omtaler rommet, hvordan rommet er innredet og utformet, og hvilke leker som finnes.

Lukk øynene og se for deg en lekeplass i barnehagen hvor det er dukker. Hva vil du kalle denne plassen? I Norge omtales det vanligvis som «dukkehjørnet». Så ble det påpekt at ikke så mange gutter ønsket å leke i "dukkehjørnet", fordi dukker er sosialt kodet som leker gutter ikke skal leke med. I noen barnehager omtaler de nå dette rommet med et mer kjønnsnøytralt navn for å gjøre barnehagen mer inkluderende for alle barn, for eksempel

«familiehjørnet». Dette gjør det lettere for guttene å bli med i leken der, siden det å leke «familier» er en lek som er kjent for de fleste barn. Den samme tankegangen kan brukes til å tenke nytt om navnene på lekeplasser med for eksempel byggeleker eller lekebiler.

Leke kategorier

Det er vanlig å sortere leker ut fra hvordan de ser ut eller hvordan de oppfattes. For eksempel oppbevares dukker ofte nær dukkevognen eller lekekjøkkenet. Byggeleker, verktøy etc. oppbevares ofte et annet sted. Denne kategoriseringen gir mening for oss voksne. For barn, som kanskje har mer elastisk fantasi, kan sortering av leker på nye måter oppmuntre til helt nye lekemønstre. Prøv å sette dukkene med lego, lekebiler i dukkehuset og verktøykassen ved siden av lekekjøkkenet. Kanskje de leker med å lage mat til babydukken og fikse dukkevogna samtidig?

Noen ganger kan fjerning av tradisjonelt kjønnet leker oppmuntre til ny lek. Prøv å introdusere håndverksmaterialer slik at de kan lage sine egne fantasiverdener – tepper, pappesker – hva annet?

Tips: Analyser hvordan leker oppbevares. Hvilke leker er lett tilgjengelige, og hvilke leker oppbevares utenfor barns rekkevidde? Bland på nytt av og til, så tilgjengeligheten endres. Sørg for at leker får ny plassering og se hva som skjer.

Tips: Analyser hvordan leker oppbevares. Hvilke leker er lett tilgjengelige, og hvilke leker oppbevares utenfor barns rekkevidde? Bland på nytt av og til, så tilgjengeligheten endres. Sørg for at leker får ny plassering og se hva som skjer.



Aktivitet

Hvordan bruker jenter og gutter lekene og lekeplassene?

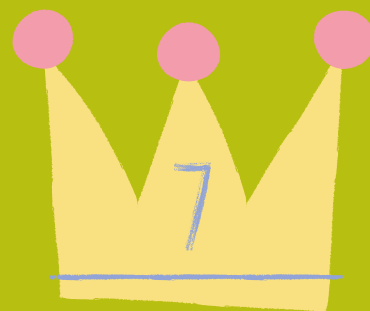
Snakk med kollegene dine og prøv å observere barnas lekemønster. Bland leker og rom som tradisjonelt blir sett på som gutte- eller jenteleker. Familekroken kan inneholde gamle telefoner, verktøy og andre utradisjonelle ting, kanskje barna kan lage grøt og fikse komfyren samtidig?

Prøv om du kan dele mellomrom etter andre kriterier enn leker inkludert. Ved å bygge små «verdener» som «akvarier», «verdensrommet», «hagen» osv. kan du lage nye leketøyskombinasjoner og inspirere til ny lek. En annen måte er å dele opp plasser etter farge.

Tenk på: Hvilke kunstverk/bilder er det på veggene? Hvordan inspirerer de til lek og fantasi?

Gratulerer med dagen!

I norske barnehager ser man at barnebursdager utspiller seg på ulike måter. Ganske ofte får barn en "krone" laget av farget, dekorert papp, som de noen ganger får lage sammen med en av de ansatte. Vanligvis er det kjønnete valg å ta underveis til det ferdige produktet.



- Hvilken farge skal pappen ha?
- Passer den voksne på å vise alle mulige farger, eller gjør de antakelser basert på kjønn og gir rosa eller blått?

Kronen blir så pyntet med navn og alder, og de får lage tegninger eller sette klistremerker og glitter på kronen. Sørg for å se hele utvalget tilgjengelig, og ikke anta automatisk at gutten vil ha biler eller insekter og jenta vil ha enhjørninger eller kattunger. Noen barnehager har en "skattekasse" der bursdagsgutten eller -jenta kan velge en liten gave - hvis dette er tilfelle der du jobber, sørg for å ta en titt og se om det er noen nøytrale valg tilgjengelig.

Refleksjonsoppgave

Hva med utkledningsklær? Boksene inneholder ofte kjoler og skjørt. Hvordan brukes disse? Bruker alle barn dem, eller bare jentene? Noen foreldre vil ikke at sønnene deres skal bruke kjoler eller skjørt eller leke med dukker. Hvordan reagerer vi? Diskuter med en kollega.

Tips: Forklar at i denne barnehagen er det fokus på at alle barn skal få utvikle og praktisere ulike kvaliteter og roller. Snakk om de positive ferdighetene av å leke med dukker. Barn oppmuntres til å delta i relasjonell lek og kan oppleve omsorgsroller som krever empati og nærhet. Kjolen er et klesplagg blant annet tilgjengelig i barnehagen. Kanskje barnet ser på kjolen som mindre kjønnnet enn det voksne gjør? Kanskje det bare er et plagg som er morsomt å snurre rundt i, eller nyttig i lek? Prøv å oppmuntre til å se dette som uttrykk for moro og lek i barnehagen, og tegn på at barnet trives der.

Danseskjørt

Den svenske Egalia-barnehagen i Stockholm er kjent for sitt arbeid med normkritisk og kjønns sensitiv opplæring og prøver å sørge for at barna får samme mulighet til å uttrykke seg og oppleve glede i bevegelse. I danseklassene deres kalles tyllskjørt i glade farger "danseklær", og bevegelsen av å snurre seg i skjørt blir sett på som en integrert del av opplevelsen av dans. De foretrekker å understreke styrken og balansen som kreves av profesjonelle dansere og fortelle barna hvor viktig kroppen deres er for å leve sterke, lykkelige liv.

Metodikk for å kartlegge hvordan arealer i barnehagen brukes av barna

En barnehage ønsket å kartlegge rom, leker og annet materiale for å se hvordan de la til rette for barns lek og utprøving av kjønnsroller. De undersøkte om gutter og jenter leker mer sammen når leker eller annet materiale er tilgjengelig enn når de ikke har tilgang til leker. Barnehagen hadde to uterom, ett med leker og lekeanlegg og ett uten. Det ble tegnet et kart over begge plassene. To ganger om dagen, til fastsatte tider, noterte de på kartet hvor mange barn som lekte, i hvilke grupperinger og hva kjønnsfordelingen var. De noterte også hva slags spill som ble spilt. Gjennom registreringene så de at gutter og jenter lekte mer sammen når det ikke var leker tilgjengelig i området med leker, og lekestrukturer lekte gutter og jenter nesten ikke sammen i det hele tatt.

Gjør dine egne observasjoner for å se barnas lekemønster i barnehagen din. I fri lek, ta et par dager og observer barna og hvordan de bruker plassen. Er det områder som ser ut til å ha flere barn av ett kjønn? Etter den første observasjonsrunden flytter du leker og møbler rundt, blander lekene og ser hva som skjer i en ny runde med observasjoner. Hva endret seg?

Uteplassen

Har barnehagen din tilgang til uteareal? Også utendørs kan være en kjønnsarena. Tillater vi de samme handlingene fra gutter og jenter i utendørs lek? Vil vi la Maria klatre like høyt i treet som Omar? Handler vi ut fra en antagelse om at gutter er mer fysisk anlagt, og søker risiko i høyere grad enn jenter? Forskning viser at menn i voksenlivet har en tendens til å foretrekke risikotakende aktiviteter mer enn kvinner gjør (Sandseter 2007), men ofte er variasjonen like stor innenfor hver kjønnskategori som mellom kvinner og menn. Det er omtrent det samme for barn, det kan være den samme forskjellen på risikoatferd mellom to jenter som mellom en jente og en gutt. Og vi må huske at alle barn har rett til samme behandling.

Våre stereotype antakelser kommer også opp når vi observerer barn i lek. Hvis gutter og jenter leker i en sandkasse, kan vi anta at jentene "baker kaker" mens guttene bruker graverne og lager veier for lekebilene sine. Våre antakelser påvirker hvordan vi foreslår aktiviteter og hvilke leker vi tilbyr – kanskje tilbyr vi spader og sandformer til jentene mens guttene får gravemaskiner og biler.

Refleksjonsoppgave

Likestilling i skogen? Når det gjelder forskningen på plassbruk ovenfor, har svensk forskning også vist at det er mer kjønnsdelt lek i uterommet i barnehagen enn når barna er ute i skogen eller andre steder utenfor barnehageområdet. Hvorfor tror du det er slik?

Eksempel på sjekklister

| Spill

Gå gjennom ett område, i dette tilfellet **spill**.

Hvor mange brettspill/kortspill/oppgaver er tilgjengelige?

Se på spillene som er tilgjengelige, hva er ditt første inntrykk av hvordan de vanligvis brukes. Etter din erfaring, hvilke av disse brukes av: Gutter/Jenter/Begge
Hvorfor tror du de brukes/ikke brukes av den ene gruppen mer enn den andre?

Finnes det måter å endre hvordan spill velges, hvilke grupper som spiller sammen osv.?

Tror du den fysiske plasseringen av spill i rommet påvirker hvordan de brukes?

Spiller voksne/lærere spill sammen med barna? Hvis mulig, observer hvordan de samhandler med jenter v. gutter mens de spiller. Er det forskjeller?

Hvem kjøper spill, hvis det er ressurser for nye kjøp?

Etter hvilke kriterier er de valgt?

NB: Hva er konsekvensene av å oppmuntre til ulike aktiviteter for jenter og gutter?

Refleksjonsaktivitet

Hvordan kan du oppmuntre barna til å prøve nye leker, nye rom og nye venner i barnehagen?

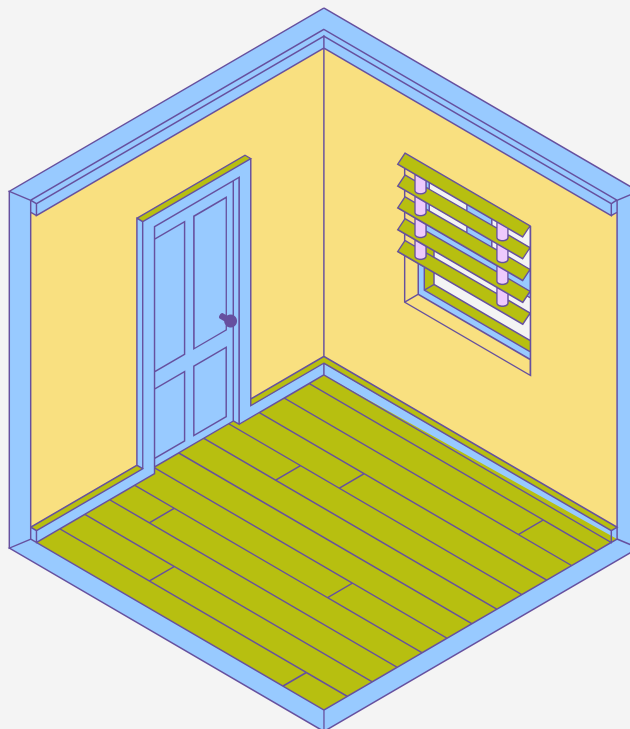
Læringspunkter

| Fysiske og sosiale rom

Fysiske og sosiale rom strukturerer samhandling

| Kategorier

Kategorier strukturerer tenkning og hvordan vi ser muligheter.



Dag 1 // Modul 5

Observasjonsmetodikk – hva skal du se etter og hvordan du skal se.

Observasjonsmetodikk

– hva skal du se etter og hvordan du skal se

- hvordan kjønn kommer til uttrykk i barnehagen, hvordan jenter og gutter behandles forskjellig og hvordan personalet tilpasser seg kjønnsstereotyper
- ideer om hvordan man kan gjøre et barnehagemiljø til et sted for likestilling
- observasjonsmetoder som kan avdekke og dokumentere ulikhet og bidra til å spore utvikling/forbedringer.

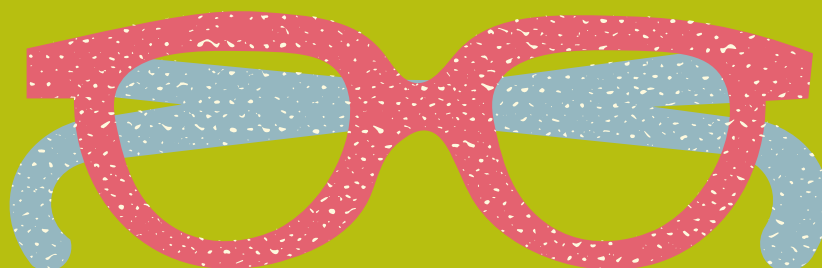
Vi ønsker å åpne øynene dine for alle måtene kjønn kan observeres i barnehagehverdagen. Målet er å tilby verktøyene til å gå utover den godt synlige kjønnsverden og kunne vurdere de underliggende og ofte viktigere lagene i vår atferd. Ser vi hver enkelt i barnehagen for den de er? Gir vi dem like mye av vår tid, medfølelse, interesse, ømhet og kunnskap, eller skiller vi på grunnlag av kjønn? Hva berømmer vi dem for, hva oppmuntrer vi dem til å utforske, hvem slår vi dem sammen med? Dette er blant spørsmålene som må reises for å få tilgang til den «usynlige» kjønnsverden i barnehagen.

Fanger ulikhet på bånd

Kjønn kan være veldig synlig og håndgripelig, som en absolutt barriere mellom rosa og blå kleskoder, men oftere er det ikke det. Det er kanskje også i denne mindre synlige kjønnsverden at de dypere ulikhetene og de mest skadelige stereotypiene finnes. KUN har gjennomført likestillingsprosjekt i mer enn 20 barnehager i hele Norge, og over alt har de ansatte i utgangspunktet snakket om at de er bevisste på å tilby like muligheter og fordele ressursene sine jevnt mellom barna. Men etter å ha filmet utvalgte situasjoner i hverdagen, som å spise lunsj og leke ute, kunne det «usynlige» kjønnslivet i barnehagen sees og måles, og det var på mange måter langt fra likeverdig eller rettferdig for verken gutter eller jenter.

Under et ordinært måltid ved lunsj, fanget et videokamera opp samspillet ved bordet. Like mange gutter og jenter spiste og snakket sammen med ansatte, og stemningen var lett og vennskapelig. De ansatte rapporterte ingenting utenom det vanlige, de nøt måltidet og samtalen. Så langt så bra. Men da de skulle analysere videoen, kunne se flere ganger, telle og måle, ble de ansatte overrasket over det de fant. Under et måltid på 20 minutter snakket guttene i totalt 12 minutter og jentene – 2 minutter! Dette er et veldig sterkt eksempel på «usynlighet» av kjønnsulikhet – vi kan være helt uvitende om det, og både gutter, jenter og ansatte kan synes at samtalen var god, rettferdig og balansert. I barnehager hvor dette er et hverdagsmønster vil det imidlertid være en grunnleggende ubalanse i hvem som blir sett og hørt, som hopper seg opp over uker, måneder og år. Det er alvorlig, å vite hvordan det å bli lyttet til og validert, går til kjernen av egenverd og selvbilde. Er jeg interessant? Verdt å lytte til? Teller min mening? Er det givende for meg å delta i samtalen?

Sagt på spissen, er denne ulikheten en del av grunnen til at folk hevder at menn er mer naturlige ledere, som er komfortable når de står sentralt og snakker til en folkemengde?



¹¹ Kendall, S., & Tannen, D. (1997). Gender and language in the workplace. In R. Wodak (Ed.), Sage studies in discourse. Gender and discourse (p. 81–105). Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781446250204.n5>

ØVELSE

Tror du dette kan bli realiteten i barnehagen din?

Her er noen spørsmål til deg:

- Kan du huske et emne eller to som var populært å snakke om den siste uken? Vil du si at emnene typisk var kjønnsdelte på noen måte? Ga de på andre måter visse barn en fordel?
- Hvordan sitter barna og ansatte under leketid, måltider osv.? Hvem kan enkelt få øyekontakt med de ansatte og med hverandre? Er det visse strategier på plass for sittearrangementet, som å holde de mindre barna eller mer ufokuserte barna nærmere de ansatte? Setter du en «hjelper» mellom to barn som klarer seg dårligere?
- Under lunsj eller en aktivitet rundt bordet i morgen, prøv å legge merke til hvilke spørsmål som stilles, og hvem som får oppfølgingsspørsmål.

Analyser av videoopptak filmet i estiske barnehager viste at gutter ofte bruker mye mer plass mens de leker med leker. Når guttene lekte med racerbiler, brukte guttene ikke bare hele gulvplassen i lekerommet, men også veggene og vinduskarmene, dørene og alle tenkelige steder. Jentene på en annen side, som la puslespill, satt bare på et ganske lite teppe på gulvet, og beveget seg ikke bort selv om det var ganske åpenbart at de sårt trengte mer plass. Jentene utfordret ikke det restriktive miljøet, de så ut til å tåle den selvpålagte regelen om å holde seg på teppet. Det samme mønsteret gjentok seg da jenter og gutter lekte med legoklosser. Læreren kunne lett ha blandet seg inn og oppmuntret jenter til å bruke mer plass for å styrke dem for fremtiden.

Flere forskningsprosjekter utført i Sverige finner at gutter er mer støyende og fysisk aktive enn jenter, og de tar mer plass enn jenter. Gutter engasjerer seg også i støtende atferd, som å forstyrre eller erte jenter. Gutter dominerer førskolemiljøer og spiller hovedrollene, mens jenter spiller mindre roller. Jenter holder seg ofte i nærheten av

barnehageansatte, fungerer som små assistenter og hjelper personalet med ulike gjøremål som å rydde osv. Gutter initierer og vekker mer oppmerksomhet fra barnehageansatte, og barnehageansatte krever mer av jenter enn av gutter og er strengere og mer kontrollerende med jenter enn med gutter. Atferd som er forenlig med ens kjønnsrolle anses mer positivt enn atferd som avviker fra kjønnsnormen¹²

Dette er selvsagt ikke hele bildet. Forskning tyder også på at jenter deltar mye mer i aktiviteter som krever samtale, samarbeid og refleksjon i barnehagen enn det gutter gjør, og at jenter styrker sitt ordforråd og sosiale ferdigheter sammenlignet med gutter. Men det er da barna kan velge aktiviteter. Ved måltider og i andre vanlige, obligatoriske aktiviteter synes vi det bør være en bevissthet blant de ansatte om å dele gulvet mer likt mellom barna. Noen ansatte foreslår at det er en måte å håndtere det mulige kaoset rundt gutter på, å la dem snakke og være i sentrum for oppmerksomheten for å holde seg rolig lenge nok til å spise og ikke forstyrre de andre for mye. Er det noe problematisk med den løsningen, tror du?

FORSKNINGSPROSJEKT

Videofilming

Funn fra de mange små forskningsprosjektene KUN har gjennomført i mer enn 50 barnehager fra 2007 ved bruk av videofilming, tyder på følgende:

- Guttenavn brukes opptil 50 % mer enn jentenavn
- Gutter får mer ros for sine individuelle prestasjoner; jenter får mer ros for å være hjelpsomme og snille mot andre
- Jenter veiledes mot selvstendighet, mens gutter får mer hjelp til påkledning, måltider osv. i alle aldre.
- Jenter får færre oppfølgingsspørsmål i samtale, og ansatte holder øyekontakt i kortere perioder med jenter enn med gutter.

Tenk deg å være en flue på veggen under denne scenen

Tre jevnaldrende barn, Nico, Elsa og Charlotte, går inn i garderoben i barnehagen deres etter å ha lekt ute i snøen. Nico lar seg falle flatt ned på ryggen på gulvet med et sukk, mens de to jentene begynner å kle av seg. «Hjelp meg!», utbryter Nico. Elsa går umiddelbart for å hjelpe til med å trekke av skoene. Det er hardt arbeid, og hun må prøve mange ganger, endre posisjon og grep for å klare seg. Nico forblir stille mens hun jobber

¹²Bayne, Emma, 2009: Gender Pedagogy in Swedish PreSchools: An Overview. Gender Issues 26, page 130-140. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12147-009-9076-x>

«Elsa, kan du hjelpe meg også?», spør Charlotte. "Jada, jeg må bare bli ferdig her først", svarer Elsa. Hun drar av seg begge skoene til Nico og åpner glidelåsen hans. Så hjelper hun Charlotte av seg med skoene og legger dem på hyllen deres. Til slutt kler hun av seg og henger alt opp der det hører hjemme. En ansatt i barnehagen stikker hodet inn og utbryter «Dere er så flinke alle sammen!»

Dette er en gjenfortelling av en faktisk scene som foregår i en norsk barnehage for noen år siden, fanget på video under et prosjekt som kartlegger likestilling i barnehager, utført av KUN

- Hvordan reagerer du på å lese denne fortellingen? Hvilke spørsmål dukker opp for deg, og hva slags følelsesmessig respons registrerer du?
- Hvem kunne ha handlet annerledes i denne scenen, og hva kunne de ha gjort eller sagt for å gi et annet resultat?
- Kjenner du igjen noen «små hjelpere» eller «forsørgere» i barnehagen din? Hvordan jobber du med det – bekrefter du deres etablerte roller, eller presser du dem til å gå ut av komfortsonen? Stoler du noen ganger på de små hjelperne for å få til alt i barnehagen?

Denne spesielle scenen ble fanget på kamera, men det kan like gjerne ha vært en gjenfortelling av en observasjonssesjon utført av en ansatt. Å bosette seg i et hjørne av rommet med penn og papir i ti minutter er en effektiv og lite anstrengende måte å få informasjon om omgivelsene på. Tell guttenavn og jentenavn som du hører, se etter hvem som leker med hvem, lytt til hvem som får spørsmål og oppfølgingsspørsmål. Skriv ned hvem som får hjelp før du spør, etter å ha spurt, og hvem som får beskjed om å prøve seg etter å ha bedt om hjelp – er det noen kjønnede mønstre? Hvis du anonymiserer en scene som den ovenfor, kan den brukes som en sak som personalet kan diskutere – som en måte å bli mer vant til å se etter ulikhet og korrigere ulikhet.



Lærepunkter

| Kjønnstereotyper

Kjønn kan være en svært subtil, men likevel sterk faktor i hvordan barn blir behandlet. Personalet følger ofte kjønnstereotyper og behandler jenter og gutter forskjellig. Gutter tar opp mer fysisk og samtaleplass under felles aktiviteter og oppfordres til det.

| Videofilming

Lære om observasjonsmetoder som kan avdekke og dokumentere ulikheter og bidra til å spore utvikling/forbedringer. Videofilming er et godt middel til å observere de subtile og "usynlige" delene av interaksjon.



Eksempel på observasjonsskjema

Situasjon	Hjelp fra voksne når de ber om det	Oppuntring ting å gjøre det selv	Hjelp fra en voksen uten å spørre om det	Gutt	Jente

Dag 1 // Modul 6

Cases – en måte å reflektere over vår egen praksis

I denne modulen vil du lære om:

- casemetodikken for barnehager
- hvordan lage egne saker til diskusjon i egen praksis.

Modulen fungerer best hvis du kan finne noen å diskutere sakene med, men du kan også skrive ned dine egne tanker eller bare reflektere stille for deg selv.

I forrige modul om observasjonsmetodikk var det en beskrivelse av en situasjon i garderoben i en barnehage, hvor tre barn kledde av seg etter å ha vært ute og lekte. Vi oppsummerer:

Oppsummering

Tre jevnaldrende barn, Nico, Elsa og Charlotte, går inn i garderoben i barnehagen deres etter å ha lekt ute i snøen. Nico lar seg falle flatt ned på ryggen på gulvet med et sukk, mens de to jentene begynner å kle av seg. «Hjelp meg!», utbryter Nico. Elsa går umiddelbart for å hjelpe til med å trekke av skoene. Det er hardt arbeid, og hun må prøve mange ganger, endre posisjon og grep for å klare seg. Nico forblir stille mens hun jobber. «Elsa, kan du hjelpe meg også?», spør Charlotte. "Jada, jeg må bare bli ferdig her først", svarer Elsa. Hun drar av seg begge skoene til Nico og åpner glidelåsen hans. Så hjelper hun Charlotte av seg med skoene og legger dem på hyllen deres. Til slutt kler hun av seg og henger alt opp der det hører hjemme. En ansatt i barnehagen stikker hodet inn og utbryter «Dere er så flinke alle sammen!»

Ved systematisk bruk er tilfeller som dette et verdifullt verktøy for å reflektere over barnehagens praksis. Det er veldig enkelt, har ingen kostnader, og gjør det mulig for personalet å gå rett inn i diskusjoner om viktige temaer – det å være både veldig praktisk og gå til kjernen av kjønnssensitiv utdanning på en gang. Den diskuterer selve praksisen i en barnehage, samtidig som den knyttes til verdiene og læren som barnehagen ønsker å formidle til barna. Vi finner saker nyttige på alle trinn i prosessen, fra kartlegging av ulikheter til utvikling av nye og mer inkluderende praksiser.

Les nå saken på nytt

- Hvordan reagerer du på å lese saken? Hvilke spørsmål dukker opp for deg, og hva slags følelsesmessig respons registrerer du?
- Hvem kunne ha handlet annerledes i denne scenen, og hva kunne de ha gjort eller sagt for å gi et annet resultat?
- Kjenner du igjen noen «små hjelpere» eller «forsørgere» i barnehagen din? Hvordan jobber du med det – bekrefter du deres etablerte roller, eller presser du dem til å gå ut av komfortsonen? Stoler du noen ganger på de små hjelperne for å få til alt i barnehagen?
- Hvordan ville historien leses hvis du endret kjønn, slik at gutten var den «lille hjelperen»?

Du kjenner kanskje igjen disse spørsmålene fra andre moduler, og det stemmer – dette er varianter av våre standardspørsmål.

Lage en sak

Bruk av saker kan noen ganger føles som om du påpeker noens feil eller forseelser.

For å gjøre det mindre truende og personlig for personalet, kan du spesifisere at du bruker oppdiktede saker første gang – bare for å lære metoden. Hvis personalet reagerer bra, og du kan bli enige om at metoden er til din beste interesse og ikke et middel til å peke ut eller håne noen, så kan du gå videre til å bruke saker fra dine egne omgivelser. Tenk på en situasjon du har lyst til å diskutere med kollegene dine – hvor du kanskje følte deg usikker på hva du skulle gjøre eller kunne tenke deg å stille spørsmål ved eller berømme hvordan kollegaen din reagerte. Du kan også velge en dag eller uke hvor du bytter på å observere hverdagen i barnehagen fra et hjørne av rommet, og skrive ned utvalgte situasjoner du observerer.

Skriv ned situasjonen så nøytralt du kan. Anonymiser personene som deltar i situasjonen ved å gi nye navn til barn, som «Max, 7 år» og «Charlotte, 2 år», og identifiser ansatte ved å bruke for eksempel ansatt 1 og ansatt 2. Personene som deltar i situasjonen kan kjenne igjen saken og sin rolle i den, men de skal ikke føle seg hengt ut foran hele personalet.

Skriv ned totalt minst 5 saker eller la andre ansatte også lage saker. Legg dem i en bolle eller lue og bruk den neste gang personalet samles. Tegn en sak ut av hatten og les den høyt, og la så hver person reflektere litt over saken som presenteres. Du kan starte med å åpne gulvet, og deretter fokusere refleksjonens omfang ved å bruke for eksempel disse spørsmålene:

- Hva tror du skjer her?
- Er kjønn relevant for situasjonen?
- Hva lærer barna av dette?
- Kan noen handle annerledes for å gi et annet resultat?

Her er et utvalg reelle situasjoner samlet fra en rekke barnehager i Norge. Kanskje du kan bruke dem første gang du prøver dette med ansatte, eller de kan inspirere deg når du lager dine egne saker? Lykke til med dette spennende verktøyet for å øke bevisstheten og forbedre praksis!

| Situasjon 1

Personal 1 spør Personal 2 om han har sett hanskene som tilhører Tim (5 år). Personal 2 svarer «Nei, det var kanskje pappa som dro i dag?»

| Situasjon 2

Hanna (3 år) og Felix (5 år) driver med turn, løper og ruller inn på en matte. Personal 1 komplimenterer Felix tre ganger for at han tumlet, og roper oppmuntring. Hanna prøver å kopiere Felix og faller om. «Å, vær forsiktig der!», sier stab 1 til Hanna, og vender oppmerksomheten tilbake til Felix.

| Situasjon 3

Omkledningsrom: To voksne, fire barn. Else finner ikke lua hennes på hyllen hennes. En av de voksne ser på hyllen til Elses søster og finner hatten der. Den andre voksne spør: "Var det pappa som leverte i morges, kanskje?" «Det var mamma», sier den voksne som fant lua. Den andre voksne svarer «Å, mamma? Kanskje det var en travel morgen."

| Situasjon 4

Omkledningsrom: En voksen, en gutt og en jente. Den voksne hjelper Lisa å ta på seg friluftsdressen. Den voksne sier: "Jeg tror du har klippet deg, Lisa?" "Ja", svarer Lisa. Den voksne sier "Håret ditt ser veldig fint ut, du har pyntet deg!"

| Situasjon 5

Omkledningsrom: To voksne og fem barn. Linus får hjelp av en voksen til å få opp borrelåsfestet til parkdressen. Linus klarer å gjøre glidelåsen selv. «Se, du klarte glidelåsen helt på egen hånd! Skal jeg hjelpe deg med ermet?» spør den voksne. Linus får hjelp til å få armene ut av dressermene. Den voksne tar også av Linus lua. "Gå bort dit og ta av deg skoene?" sier den voksne spørrende og peker på skostativet.

Linus går bort og venter på tur. Mange barn venter, og Linus begynner å gå rundt. Den samme voksne som hjalp til med dressen spør «Vil du at jeg skal dra dem av? Sett deg ned og jeg tar av deg skoene dine." Linus rister på hodet. «Nei, du vil vente», sier den voksne. Linus nikker.

Linus står i kø igjen. En liten stund senere, mens Linus fortsatt venter, kommer en annen voksen inn i garderoben. Hun setter seg på benken og spør Linus «Vil du at jeg skal hjelpe deg med skoene dine? Sett deg ned på gulvet.» "Nei!" roper Linus. "Vil du ikke?" spør den voksne. "Nei." Linus gjentar. «Å, vil du ta dem av der borte? Ja, da må du stå i kø", sier den voksne.

Igen står Linus i kø. Den tredje voksne, som har sittet ved skohyllen og hjulpet barna med å ta av seg skoene, sier «så er det Linus sin tur, han har stått i kø». Linus klarer å få av seg skoene ved hjelp av skohjelperen, og den voksne gir ham to tomler opp og sier "Supert, Linus!". Den voksne spør om Linus vil ha hjelp til å få av seg underdelen av dressen. "Nei", sier Linus. Han vil sette skoene på plass og ikke bli hjulpet. Senere setter han seg på benken og tar av seg dressen. Han roper: "Jeg klarte det!" Den voksne ved skohyllen kommer bort og sier: "Du har gjort det veldig bra i dag!"

I alle tilfeller, bruk standardspørsmålene som utgangspunkt:

- Hva tror du skjer her?
- Er kjønn relevant for situasjonen?
- Hva lærer barna av dette?
- Kan noen handle annerledes for å gi et annet resultat?

Lærepunkter

| Casemetodikken

Vi foreslår å bruke casemetodikken for barnehager.

| Egen praksis

Hvordan lage egne saker til diskusjon i egen praksis.

| Standardspørsmål

Et sett med standardspørsmål til bruk i casemetodikken din.



Dag 1 // Modul 7

Hvordan vi snakker med jenter og gutter

I denne modulen vil du lære om:

- Hvordan vår kommunikasjon er forskjellig når vi snakker med henholdsvis gutter og jenter.
- Hvilke endringer vi kan gjøre som forbedrer kvaliteten på samhandlingen og flytter fokus bort fra kjønnsstereotyper.

I modul 5 om observasjonsmetodikk ga vi eksempler på svært ulike tilnærminger til å kommunisere med gutter og jenter. Denne forskjellen sees på flere nivåer, både med hensyn til kvantitet og kvalitet på interaksjoner.

Gutter får generelt mer oppmerksomhet og flere oppfølgingsspørsmål under samtalen. Men de får også mer bebreidende kommentarer om sin negative oppførsel enn jenter gjør. For eksempel, hvis en gruppe barn lager mye støy eller gjør noe de ikke burde, er det mer sannsynlig at de ansatte gir guttene ansvaret for denne oppførselen.

Jenter får mer ros for utseende, klær og tilbehør og for god oppførsel og omsorg for andre, mens gutter får mer ros for individuelle prestasjoner, ferdigheter og prestasjoner. Datamateriale fra forskningsprosjektet «Tracking in kindergarten»¹³ viser at elever som observerte samhandling i barnehager fant at personalet fremhever barnas egenskaper ved å fremheve jenter og gutters utseende, størrelse og fysiske ferdigheter. Analysen viser at gutter får kommentarer på størrelse og styrke, og motoriske ferdigheter blir også vektlagt, mens jenter får beskjed om at de er søte og søte:

«Du er en stor gutt nå; du kan klatre opp på stolen selv.»

«Er du ikke sterk?», sier pedagogisk veileder til Paul (2), som prøver å løfte en pute.

«Å, er du ikke så søt og pen i dag, Anne? Du er en liten prinsesse.»

"Marit, håret ditt er virkelig nydelig i dag."

Klær er gjenstand for lignende oppmerksomhet. Jenter i kjole, blonder og knallfarger får bekreftet fra personalet at de er fine og søte, mens gutt i bukser og genser med en løve får høre at han er tøff.

¹³«Tracking gender in kindergarten”, Meland & Kaltvedt 2019. To be found in Google scholar, journal Early child development and care Vol 189 Number 1, pages 94-103

En gutt kommer med moren sin. Gutten har på seg nye sokker med Lightning McQueen fra Disney-filmen «Cars» på. Noen sier: «Å, du har kule sokker på deg. Og med Lightning McQueen på dem!»

Hvis jentene hadde på seg kjoler, fikk de kommentarer fra personalet gjennom dagen om hvor søte de var. En gutt med en genser som hadde en løve på, ble fortalt i løpet av dagen hvor "tøff" han var.

I det følgende presenterer vi deg for to utvalgte saker fra «Spring av kjønn i barnehagen»:

1. En fire år gammel jente i barnehagen hadde kort hår og hadde mørke farger. Denne jenta ble ofte diskutert fordi hun var kledd i gutteklær enten hun var innendørs eller utendørs. Da det ble nye vikarer i barnehagen var de veldig usikre på om dette barnet var jente eller gutt. En dag hadde akkurat denne jenta på seg en rosa kjole da hun kom til barnehagen, og personalet roste henne hele tiden fordi hun var en så nydelig jente og fordi hun hadde en så nydelig kjole på.
2. En medarbeider står i garderoben og ønsker barna velkommen. En av jentene, Ida (2), kommer til barnehagen sammen med foreldrene. Personalet sier «god morgen» og sier så «så flotte fletter du har i håret og så søte bånd». Ida smiler og sier «ja, herlig!».

Spørsmål til disse sakene: Tror du det forekommer lignende situasjoner jevnlig i barnehagen din?

I KUNs arbeid i norske barnehager har et av prosjektene vært å oppmuntre personalet til å utforske alternative måter å hilse og komplimentere barna på. Resultatene av dette har vært blant de mer dramatiske forbedringene av deres daglige rutine. Når din første impuls er å ikke komplimentere et barn for noe eksteriørt, som en ny genser, kult trykk eller fletter, så endres fokuset til den menneskelige interaksjonen når du hilser på noen, virkelig tuner inn med noen.

Som:

«Hvor godt å se deg, Isabelle! Du ser veldig glad ut, føler du deg også glad? Jeg også! Jeg ser så frem til dagens program, husker jeg at jeg sa i går at vi skulle male? La oss gå sammen med de andre.»

Eller:

«Hei, Theo, hyggelig å se deg! Har du sovet godt? Jeg føler meg litt sliten selv, kanskje vi burde starte dagen sakte med å lese en bok sammen?»

Ofte vil et barn med nye klær eller en ny frisyre søke oppmerksomhet og bekreftelse på utseendet sitt, og det er ikke dermed sagt at du aldri kan gi komplimenter om utseende igjen. Men kanskje det vil være like eller mer givende for barnet hvis svaret ditt er:

«Ny kjole, sier du? Jeg kan fortelle, og det ser veldig behagelig og varmt ut; er det? Fargen minner meg om kirsebær, tenker jeg, minner den deg om noe? Får det deg til å løpe enda fortere, kanskje, eller har det andre magiske egenskaper? Hva skjer med skjørtet når du snurrer rundt, la meg se?!»

Å utforske egenskapene til et klesplagg innebærer mye vokabular, fantasi, nysgjerrighet og spenning, i motsetning til å bare motta et passivt "Det er en fin kjole du har på deg", som starter og avslutter samtalen akkurat der. Det flytter også fokus fra klær som er «pene» eller «kule» til hvilke praktiske egenskaper de har – å kunne bevege seg fritt, holde seg varme og tørre osv.

Det samme prinsippet gjelder for endring av frisyre. Ikke bry deg om resultatet, men hva med den spennende opplevelsen av å besøke en frisør eller ha en forelder som deres frisør hjemme? Man kan snurre tusen spørsmål rundt det, og involvere andre barn i samtalen, i motsetning til bare å si at en frisyre ble "nydelig".

En uforutsett og veldig positiv bieffekt som personalet har rapportert om etter å ha gjort disse endringene, er at de møter hverandre også på denne nye måten, og at det får dem til å koble sammen og føle seg mye bedre med seg selv og sine kolleger og arbeidsplass. I stedet for å mumle en hei eller rutinemessig komplimentere noens nye skjorte, hilser de hverandre nå med et "god morgen, godt å se deg!", et "Hvordan har du det i dag?" eller til og med et "Jeg må fortelle deg, jeg har tenkt mye på hvordan du løste den situasjonen med nedsmeltingen i går, det var bare så kreativt og vellykket." Å oppleve hvordan dette endret deres egen motivasjon, trivsel og fellesskapsfølelse, overbeviste personalet om at de virkelig var inne på noe viktig i kommunikasjonen med barna.

Læringspunkter

| Hilsen

En måte å hilse på barna uten å fokusere på utseendet eliminerer mange kjønnsstereotyper.

| Klær

Det å flytte fokus fra de estetiske til de praktiske egenskapene til klær er en viktig verdilære for barna.

| Forholdet

Fokus på å stemme inn med den andre personen forbedrer forholdet mellom ansatte og mellom ansatte og barn. Den lærer også barn hvordan de kan hilse på hverandre med vennlighet og interesse.



Dag 1 // Modul 8

Leketid ute

I denne modulen vil du lære om:

- Betydningen av utelek i norske barnehager
- Hvordan barn leker ute
- Kjønnsdelte opplevelser av utelek

I Norge har vi en tradisjon for å være mye ute, også i barnehagen. Ungene sover gjerne duppen sin ute i vogna og de er ute og leker deler av dagen både sommer og vinter. Dette gjør uteleken, utformingen av uteområdet og hva som skjer med leken når de beveger seg utenfor uterommet i barnehagen til et interessant sted å se på kjønn.

Når barna leiker ute er det ofte en annen leik enn den som foregår innendørs. Uteleiken er mer grovmotorisk og barna bruker større deler av kroppen. Leiken blir ofte preget av stor aktivitet og gjerne med høyere støynivå enn inne. Flere barnehager rapporterer om mer rolleleik og improvisasjonsleik ute enn inne.

Rammeplanen i Norge sier at alle barnehager skal ha egnede uteområder. Vanligvis består de av for få kvadratmeter hardtrampet grus eller asfalt med gjerde rundt. Uteområdet i barnehagen er ofte utformet slik at det er inviterende til lek. Ofte er det noen klassikere som går igjen. Det finnes som regel ei sklie, et klatrestativ, noen husker, ei sandkasse og lekehus/trehytter eller andre området som skal invitere til rollelek.



© [Africa Studio] / Adobe Stock

Men hva skjer i leken ute? Er det noen forskjell i hvilke apparater gutter og jenter bruker? Eller møtes de og er mer sammen i uteleken?

Og hva skjer når man går på tur med ungene utenfor barnehagens område. Ut i naturen hvor barna bare har naturen og deres egen kreativitet til å skape leken med. Leker de annerledes da?

Ta et øyeblikk og reflekter over hva dere tror skjer med leken mellom gutter og jenter når de leker ute. Både i barnehagens uteområde og ute i naturen.

Vi skal se nærmere på hva norske undersøkelser og forskning sier om akkurat dette.

Utelek i barnehagens uteområde

Barns bevegelser læres i et samspill med omgivelsene, og ut fra hvordan barnet oppfatter de omgivelsene det har rundt seg, og hvilke muligheter dette gir. Så hvilke apparater, leker, materialer som finnes i barnehagens uteområde vil også være med å prege hvilke leker og bevegelser barnet ser at det er mulighet for å gjøre.

De voksne i uteleken

Et forskningsprosjekt om barnas utelek i barnehagen gjort i 2015 av Trond Hagen finner følgende om ansatte og utelek i barnehagen:

«Generelt så viste observasjonene i denne studier¹⁴ at de ansatte i stor grad oppmuntret barna til å finne sin egen lek gjennom frilek. Rollen de inntok kan beskrives som observerende, der de støttet barn som trengte hjelp til å komme inn i leken. De var også deltagende i leken når de ble invitert inn av barna.»

Samme undersøkelse viste også at de ansatte anerkjente at frileken i utetiden slik at barna kunne medvirke til aktivitetsinnholdet. De organiserte aktivitetene i utetiden var ofte forbeholdt turer utenfor barnehagens område, hvor de oppsøkte bestemte steder for å gjøre forhåndsbestemte aktiviteter.

I en barnehage er også de voksne med på prege hvilke muligheter barna ser i uteleken. De kan for eksempel foreslå hva man skal bruke apparatene/ lekene i barnehagens uteområde til: «Skal vi lage kake i sandkassa?» eller kjøre med biler og lage veier og tunneller i sandkassa. Det er en invitasjon til lek med sandkassa som utgangspunkt, men to helt ulike leker.

Våre resultater bekrefter funnene til Brown m. fl. (2009) om at barns aktivitetsnivå øker til moderat eller høyt intensitetsnivå når de voksne involverer seg i barns frilek på utelekeplassen. En dansk undersøkelse viser at måten voksne snakker til barna, hvilket engasjement de viser og at de sammen med barna tar initiativ til lek, har stor betydning for barns motivasjon og deltagelse for kroppslig lek (Bugge og Froberg 2015, Koch 2013).

Husk det Storli kaller vilter lek/boltrelek. Dette er en typelek som gjerne foregår ute da leken gjerne inneholder høye stemmer og mye kropp. (Storli, 2013, s. 344) Boltreleken er viktig for alle barns psykososiale utvikling. I boltreleken kan barna teste kroppen i å være fysiske, og lære seg koder i lekeslåssing.

¹⁴ Utdanningsforskning: <https://utdanningsforskning.no/artikler/hvilken-innvirkning-har-barnehagens-fysiske-utemiljo-pa-barns-lek-og-de-ansattes-pedagogiske-praksis-i-uterommet/>

¹⁵ Utdanningsforskning: <https://utdanningsforskning.no/artikler/kroppslig-lek-voksenkontakt-og-sosialt-lekemonster-i-barnehagen/>

Utelek i naturen

Naturen har utfordringer for alle og serverer et mangfold av muligheter.

Å «bestige» en stein kan være lett for en femåring og umulig for en toåring. Steinen kan klatres på fra alle kanter, og straks barnet har kommet til topps, kan det prøve ei ny rute igjen. Når leikeapparatene innenfor gjerdet innbyr til en måte å gjøre det på, er det i naturen mulig å finne sin egen måte. Da kan hvert barn skape sin egen målestokk og hele tiden ha noe å strekke seg etter.

Når man leker i naturen ser det ut til at det er mindre konfliktnivå, siden man har større tilgang på materialer (ikke tradisjonelle leker) – det er flere steiner, kongler, pinner osv.

Kjønn: Utelek som flyttes fra barnehageområdet til naturen blir mindre kjønnsstereotyp – ungene leker mer på tvers av kjønnete grupper.



© [Rawpixel] / Adobe Stock

Lærepunkter

| Voksendeltakelse

Voksendeltakelse vil påvirke leken, ute som inne

| Mindre åpenbart

Mens lek vanligvis er kjønnsbasert, er det mindre åpenbart å leke ute



Dag 2 // Modul 1

Foreldre – samarbeid med hjemmet

I denne modulen vil du lære om:

- Å inkludere foreldrene/barnas familie i arbeidet
 - Informasjon til hjemmet
 - Å diskutere kjønns sensitiv pedagogikk med foresatte
- Å inkludere mangfoldet i barnets hjemmesitasjon i som læringsverktøy

Barnehagen har gjennom sitt samfunnsmandat, mulighet til å påvirke til et mer likestilt samfunn sammen med foreldrene. Å drive likestillingsarbeid som pedagog i en barnehage krever kompetanse og en dose utholdenhet. Endringer skjer ikke nødvendigvis over natta og det kan kreve innsats å få både kolleger og foreldre med på å gjøre de endringene som kreves. Noen ganger blir arbeidet vanskeliggjort av foreldre som ikke er med på laget, som ikke ser poenget med å arbeide med likestilling i barnehagen – det er da mye viktigere å arbeide med lesing, regning og vennskap?

For å få med foreldrene på laget og vise hvorfor fokus på likestilling er en fordel også for deres barn kan det være lurt for deg som pedagog å starte med å reflektere over hva barna vinner ved å være i en mer likestilt barnehage?

Fordeler

- Et aktivt likestillingsarbeid endrer atmosfæren i barnehagen. De ansatte blir mer bevisst på hvordan de møter barna og blir mer åpne i møtet med ditt barn.
- Når barn og voksne ikke trenger å legge like mye energi i å tilpasse seg selv etter normene blir det mer rom for å være seg selv og å være kreativ.
- Forskjeller og mangfold blir en ressurs i barnhagen. Alle barn blir sett og akseptert for den de er.
- Likestillingsarbeid fører i de fleste tilfeller til at barn og voksne synes det er mer gøy å være i barnehagen.
- Positivt fokus – ditt barn vil få mer av alt. Understrek for foreldrene at i en mer likestilt barnehage vil barna få større rom til å utforske verden. Det vil ikke være noen kjønnsede forventninger til barnet som kan føre til at de bare får tilbud om å prøve de aktivitetene de voksne forventer at gutter og jenter skal like.

Punktene er inspirert av «gi barna 100 muligheter i stedet for 2» av Kristina Henkel and Marie Tomicic.

«Pedagoger som skal møte foreldre trenger å forstå hvordan de som fagfolk kan bidra til at foreldre opplever å se mening, ha innflytelse og ha støtte i sin foreldregjerning på måter som fremmer likestilling mellom kjønnene både for barn og voksne»

– Ingerid Bø

Hvis pedagogene ikke har kunnskap om kjønn og kjønne prosesser kan de, uten å være bevisste på det, hindre positiv endring gjennom å bekrefte de stereotype forventningene vi har til mor og far. Hvis vi som er ansatt i barnehagen fortsetter å kreve mest av mor, mens vi unnskylder fars forglemmelser, vil mor fortsette å ta mest ansvar for praktiske omkring barnet. Hvis vi som er ansatt derimot markerer verdien av fars tilstedeværelse gjennom å gi han like mye ansvar som mor, kan det være de blir inspirert til å ta en større del av ansvaret.

Hvordan gå frem når man skal ta opp likestilling med foreldrene?

Mange foreldre er interessert i å lære mer om barn og deres verden. Tema som kjønn og identitet er relevant for alle foreldre. Det er kanskje ikke alle foreldre som synes at det er så farlig med delingen av rosa og blå, men mange kan nok kjenne på et kjøpepress knyttet til det. Det kan være en god ide å sette opp gender sensitive education som tema på foreldremøte. Dette vil gi en mulighet til de ansatte i barnehagen til å jobbe med temaet i forkant av foreldremøtet. Snakke seg igjennom hva som er målsettingen med å jobbe med temaet og hvordan de arbeide i praksis for å oppnå målet. I tillegg kan det være enklere for å få med foreldrene på laget når man tar det opp som et tema for alle foreldrene i starten av barnehageåret.

På dette møtet er det viktig å gjøre rede for foreldrene hva barna deres vinner på at det settes fokus på kjønn og likestilling i barnehagen, og ikke minst spørre foreldrene om innspill på hva de tror kan være gode grep for mer likestilt barnehage. Det å jobbe tett med foreldrene vil kunne sørge for at de får mer eierskap til tema og er mer positivt innstilt.

Hva du skal gjøre når foreldrene ikke er enige i undervisningsmetodikken

Det kan enkelte ganger oppstå dilemmaer mellom barnehagens arbeid og foreldres holdninger til likestilling. Her er det viktig å huske på to ting; på den ene siden er det

foreldrene som har ansvaret for barnas oppdragelse, og at samarbeidet mellom barnehage og foreldre er bygget på tillit på at barnehagen ivaretar barnet på best mulig måte. På den andre siden har barnehagen et klart ansvar for å ivareta barns rettigheter,¹⁶ som medbestemmelse og medvirkning. Oppgaven til de ansatte er å ivareta barnas behov og rettigheter, dette medfører at i tilfeller hvor barns behov og ønsker ikke blir ivare tatt av foreldrene kan det være behov for at de ansatte går i dialog med foreldrene.

ØVELSE

Om en forelder kommer og sier...

En forelder kommer til deg og sier at mitt barn trenger flere av sitt eget kjønn å leke med. Du, som ansatt i barnehagen, vet at dette barnet elsker å leke med de hun er på gruppe med selv om hun er eneste jente.

- Hvordan kan du som ansatt møte et slikt ønske fra en forelder?
- Vil du prøve og etterkomme ønsket eller vil du legge fokus på det gode vennskapet og gleden barnet allerede opplever i den gruppa hun er i?

Hvordan jobbe på generell basis med å legge til rette for at også foreldre er åpne for vennskap og lek på tvers av kjønn i barnehagen?

Hvem ringer du når barnet er sykt? Mor eller far?

I undersøkelsene gjort av likestillingssenteret KUN i norske barnehager, fant de at de ansatte hadde en tendens til å ringe oftere til mor enn far når et barn ble syk i løpet av barnehagedagen. Undersøkelsene viste også at mødrene oftere fikk mer praktiske beskjeder av de voksne i barnehagen, mens man småpratet mer om andre ting med fedrene. Det kan være en god ide å starte arbeidet opp mot foreldrene med å gå igjennom rutinene man har i barnehagen som involverer foreldrene. For eksempel dette med syke barn. Har man en telefonliste som inneholder nummer til både mor og far? Kan man bli enige om at man prøver å ringe annenhver gang til mor og far når barnet er sykt? Det er og lurt å sjekke hvem det er som mottar informasjonen som barnehagen sender ut. Har man epostadressen til begge foreldre? Får begge innkalling til foreldremøter?

¹⁶ OHCHR: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>

Det kan være lurt å ta opp til refleksjon i ansattegruppa om man forholder seg ulikt til fedre og mødre. Har det noe å si om den ansatte er kvinne eller mann?

“Foreldre 1”

“Foreldre 2”

Foreldrestyret i barnehagen

I Norge har vi i alle barnehagen et Samarbeidsutvalg som består av representanter fra ansattegruppen og foreldre i barnehagen. SU skal være et rådgivende og samordnende organ for alle parter som på ulike måter har et ansvar for barnehagens innhold og drift. Representantene kan komme med råd og innspill og arrangere dugnader, temakvelder og andre arrangementer som kan skape kontakt mellom hjem og barnehage. Slike utvalg og andre verv i barnehagen er og et område hvor det er viktig å reflektere over hvilke foreldre som rekrutteres inn. I en av de barnehagene som KUN samarbeidet med viste det seg at på tross av at barnehagen besto av 65% minoritet var de fire foreldrene som satt i samarbeidsutvalget norskfødte kvinner over 30 år med høy utdanning. En heller dårlig representasjon av en foreldregruppe som besto av flere kjønn, aldre, sosial status og nasjonalitet. I dialog med barnehagen ble man enige om å sette krav om en bredde i foreldrerepresentantene slik at de bedre representerte foreldremangfoldet i barnehagen.

Pedagogens kjønn og betydning for likestilling i barnehagen og foreldresamarbeid

Som ansatt i en barnehage er det og nyttig å reflektere over hvilke voksenroller vi viser frem til barna. Det er ingen hemmelighet at majoriteten av alle ansatte i barnehager er kvinner. Kan kvinner snekre? Ta ungene med i skogen? Spille fotball? Selvfølgelig – og det er viktig at barna ser dette i praksis også. Menn kan lage mat, leke med dukker, gå i rosa klær og skifte bleier. Voksne er barnas rollemodeller også når man bryter kjønnsnormer.

AKTIVITET

Holly Siz, The Light

I denne musikkvideoen møter vi en familie som sliter med forventede kjønnsuttrykk. Se den, og reflekter over følelsene til barnet, mor og far. Kunne en dyktig pedagog hjulpet dem?



<https://www.youtube.com/watch?v=Cf79KXBCIDg>

Alle familier er forskjellige

I dette kapittelet har vi brukt “mor” og “far” og snakket om foreldre, men vi vil understreke en ting til om familier og foreldre. Ingen familier er like. Mange familieenheter består ikke av mor-far-og-barn, det er familier med eneforsørgere, barn lever med steforeldre, stesøsken, halvsøsken, hos tanter og onkler eller hos eldre søsken, fosterfamilier. Noen har to mammaer, to pappaer eller begge deler.

Å introdusere mer mangfoldig rollelek, og mer mangfoldige kjønnsuttrykk i historier og filmer, kan gjøre at barna føler at deres virkelighet speiles i barnehagen også.



KUN and Foreningen Fri har laget en Barnehageplakat som deles ut til barnehager. Plakaten kommer med en «bruksanvisning» med samtalepunkter til de voksne, og skal henges opp på barnas blikkhøyde så den kan brukes som utgangspunkt for samtaler og rollelek.

Læringspunkter

| Å inkludere foreldre og familie

Å inkludere foreldre og familie i likestillingsarbeidet er grunnleggende for å kunne jobbe med kjønns sensitiv pedagogikk i barnehagen

| Mangfoldige hjemmeliv

Barnas mangfoldige hjemmeliv kan brukes som læringsverktøy

Dag 2 // Modul 2

Barnebøker, filmer, sanger og eventyr

I denne modulen vil du lære om:

- Hvordan kjønn og kjønnsroller er beskrevet i barnebøker, sanger og eventyr
- Hvordan du kan bruke ulike verktøy til å analysere og ha en kritisk tilnærming til barnelitteratur og media
- Praktiske øvelser og små oppgaver du kan gjøre på egenhånd og med barna for å se hvordan du kan utfordre kjønn i bøker.

Før du begynner er det lurt om du finner fram noen barnebøker som kan brukes underveis.

Bøker

Å lære å bli glad i bøker og de verdenene vi møter der er en sentral del av barndommen og begynnelsen på en utdanning. Leseopplæringa starter ikke for fullt i barnehagen, men å bli lest for (eller bare det å tilbringe tid med peke- og billedbøker) er sentralt i samspillet mellom barn og voksne i tidlig opplæring.

Bøkene vi bruker er mer enn ord og bilder på papir. Bøker er et viktig medium for barn når de skal lære viktige ferdigheter. Gjennom bøkene lærer barn om samhandling, de er et sosialiseringverktøy. Fra tidlig alder ser barn bilder i bøkene som representasjon av hva som finnes i verden, og de er ivrige elever. Måten folk, tegneseriefigurer, dyr og til og med biler og traktorer oppfører seg i bøker setter mønstre for hvordan vi skal samhandle, og de forteller historier som inkluderer kjønnsroller og ulike forhold mennesker imellom. Om det bare er menn og gutter som kjører traktor på bilder, er det en jobb bare menn skal gjøre, for å ta et litt enkelt eksempel.

Fra to-tre-års alder er barn i stand til å oppleve og ha forventninger om hva det vil si å være gutt eller jente. De bruker disse ferdighetene på karakterer i barnebøker, filmer og tegneserier. Slik blir disse skikkelsene og hvordan de gjør kjønn og forholder seg til andre blir referansepunkt for hvordan barna selv bygger forventninger til kjønn og kjønnsroller. Hva en jenteskikkelse i et eventyr gjør kan bli barnets referanseramme for akseptabel oppførsel for jenter, og så videre.

Når vi bruker aktiv lesing i bøkene, kan vi som voksne også lære å utfordre våre egne underforståtte ideer og forventninger. Når du leser – legger du merke til hvilket kjønn hovedpersonene i bøkene du leser meg barna er beskrevet som? Hva med birollene? Er det særlige mønster i hvordan de oppfører seg eller hvordan de forholder seg til hverandre? Hvilke stereotyper ser du? Vi kommer til å diskutere dette i mer detalj i dette kapittelet, og foreslår øvelser du kan gjøre.

Menn som hovedperson, kvinner i biroller

I 2018 gikk den britiske avisen The Guardian og markedsføringsundersøkelsesfirmaet Nielsen gjennom de 100 mest populære barnebøkene i 2017,¹⁷ og fant at «de aller fleste er dominert av mannlige rolleskikkelser, ofte i stereotypisk maskuline roller, mens kvinnelige karakterer mangler helt i en femtedel av bøkene på listen» (vår oversettelse). De fant at jevnt over var det 50 % større sjanse for at hovedpersonen i bøker var mannlig enn kvinnelig, det samme gjelder for alle som har taleroller. Det var flere mannlige enn kvinnelige personer i halvparten av bøkene som kom med på listen.

Det samme var tilfelle for dyr og også andre skikkelser som opptrer i bøkene. Bare 2/5 av karakterene som var kjønnnet var mennesker, resten var alt fra dyr til fugler, grønnsaker og tegnestifter. Hos disse fant undersøkelsen at når kjønn var beskrevet, var det 73 % større sannsynlighet for at de var beskrevet som mannlige. Videre var mannlige dyreskikkelser typisk beskrevet som mektigere, farligere og villere enn de kvinnelige skikkelsene, som var mindre, søtere og mer sårbare.

I en tidligere modul snakket vi om markedsføring og kommersialisering av kjønnsstereotyper, og vi ser mye av den samme tendensen til kjønnstereotyper her – gjerne i form av prinsesser og astronauter, marihøner og dinosaurer. Mange av de samme prosessene finner vi i litteratur og annen medieproduksjon rettet mot barn. Samtidig er det å lese bøker sammen en flott mulighet til å utfordre disse tendensene. Det kan lønne seg å bruke tid og energi på å velge bøker som egner seg til formålet, og analysere hvilke underliggende budskap barna mottar fra bøkene vi velger til dem.

¹⁷The Guardian: <https://www.theguardian.com/books/2018/jan/21/childrens-books-sexism-monster-in-your-kids-book-is-male>

AKTIVITETSFORSLAG

Ta en bunke bøker fra bokhylla i barnehagen og sorter dem i hauger etter hovedperson: gutt/jente/ikke-kjønn. Hvilken haug er høyest?

Illustrasjoner

I tillegg til kjønnede pronomen og andre direkte uttrykk for kjønnsidentitet bidrar handling og oppførsel til å lære unge lesere om hvordan verden er. I bøker med foreldreskikkelser er de ofte markert med kjønnede forskjeller i klær og oppførsel. Hva gjør mor og hva gjør far? Hva med lærere eller andre i en lærerrolle? Diskuterer de følelser, og i så fall – hvilket kjønn har skikkelsene som snakker om det?

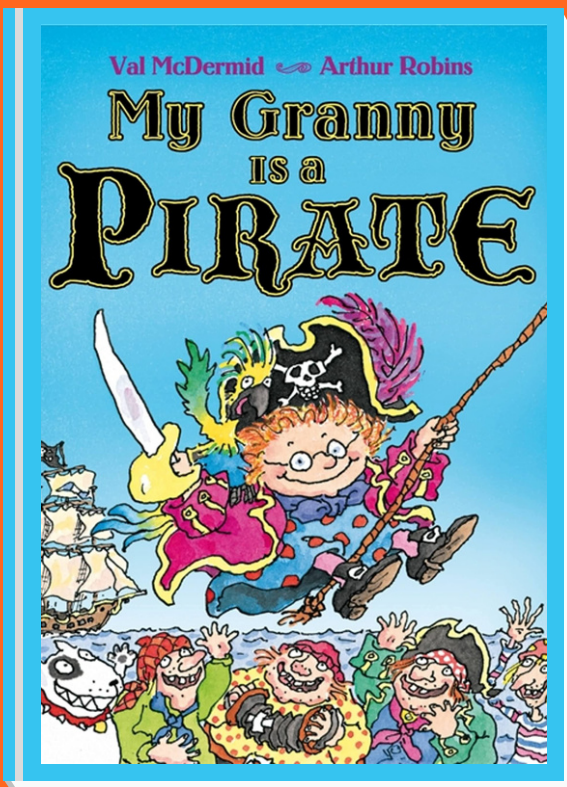
AKTIVITET

Se på illustrasjonene i boka

Velg en bok og se på illustrasjonene i boka. Er det flest kvinnelige eller mannlige karakterer? Ser du noe mønster i hvordan de er avbildet? Hvordan ser du hvilket kjønn skikkelsene har, hva er brukt for å indikere om en skikkelse er han- eller hunkjønn?

Ironisk bruk av stereotyper

Mange barnebøker leker med stereotyper, ofte med “genderbending” eller skikkelser som oppfører seg motsatt av kjønnede forventninger (som i den engelske barneboka “My granny is a pirate”, “Bestemor er sjørøver”. Hvordan har bestemor blitt sjørøver?



"My Granny is a Pirate" av Val McDermid og Arthur Robbins.

Å leke med forventninger på denne måten har kanskje større virkning på voksne lesere enn på barn, alt avhengig av hvor kjent ungene er med stereotypene det lekes med. Hvis dragen og prinsessen blir bestevenner, hva skjer når ridderen kommer på sin hvite hest for å redde henne? Vil barna synes at det er like overraskende at en prinsesse og en drage blir venner, som det de voksne synes?

Hvis du ikke har bøker i hylla som bruker disse effektene kan du prøve det ved å leke litt med historiene du allerede leser. Utfordre barna på hva de tror kommer til å skje og se om det de forutsier faktisk er det som skjer i historien.

AKTIVITET

PERSONGALLERI

Velg ut en barnebok og les den høyt mens du bytter om på de kvinnelige og mannlige skikkelsene så du leser «hun/henne» for mannsskikkelsene og omvendt. Hva skjer med historien?

Les en bok for ungene, en de ikke har hørt før. Ikke les den ferdig! Be barna om å finne på sin egen slutt på historien. De kan tegne den, eller bytte på å fortelle gruppen hva de tror kommer til å skje. Diskuter med kollegaene dine om det er likheter eller forskjeller mellom barnas slutt og den «riktige».

Heteronormative bøker



Brillebjørn, av Ida Jackson and Jens A. Larsen Aas.

Dette er Brillebjørn, velkjent for norske barn gjennom barne-TV og bøker som forteller korte, relaterbare historier om å besøke besteforeldre, være hjemme fra barnehagen fordi du er forkjølet, å gå i bursdagsselskap eller å bake med mammaene dine. Ja, han har to mammaer, og dette er ikke fortalt som en rar situasjon eller i det hele tatt diskutert i bøkene. Å skrive barnebøker hvor barna hadde enslige foreldre eller levde med foreldre som på noe vis utfordret kjernefamilienormen ble lenge sett som kontroversielt i Norge, men det er nå akseptert som en måte barnas egen livsverden vises fram i bøkene de leser.

AKTIVITET

Praktisk oppgave

Se gjennom bøkene du har tilgjengelig. Er det noen av dem som viser en familie som ikke består av mor-far-barn? Hvordan snakker disse bøkene (om de eksisterer) til barna og hvilke spørsmål (om noen) bringer de opp?

Sanger, filmer, tegneserier

De samme spørsmålene kan stilles til det meste av barns medier, og den samme metoden kan brukes når vi undersøker dem. Hvilke tegnefilmer ser barna du kjenner på? Hvilke kjønnsroller er framstilt, og hvordan, og er de mer eller mindre stereotype enn bøkene du har sett på? Når du synger sanger med barna kan du tenke over om det er kjønne forventninger i sangtekstene. Hva skjer om du snur kjønnsrollene på hodet – reagerer barna negativt, eller synes de det er morsomt?

Læringspunkt

| Kjønn og kjønnsroller

Hvordan kjønn og kjønnsroller er framstilt i barnebøker

| Kritisk samhandling

Verktøy til å analysere og samhandle kritisk med bøker og andre medier rettet mot barn



Dag 2 // Modul 3

Dualistisk eller mangfoldig – hvordan ser vi på kjønn?

I denne modulen vil du lære om:

- Et dualistisk (binært) syn på kjønn
- Et mangfoldig syn på kjønn
- Å tenke på hvordan disse påvirker ulike mulige handlinger, basert på caser

Hva er sosialisering? I denne sammenhengen viser det til den pågående prosessen hvor barn blir «formet» av de svar, holdninger og tilbakemeldinger de får fra andre barn og fra voksne. Det er et utall måter å være jente eller gutt på, men alle måter å gjøre kjønn på er ikke alltid tilgjengelige for alle gutter eller jenter. Det er noen forutinntatte forventninger til hva som er mannlige og kvinnelige egenskaper, og dette vil igjen påvirke hva som er sett som «normalt» for kvinner og menn. Men! Kjønn og kjønne egenskaper er ikke naturgitt og hugget i stein, som vi diskuterte i Dag 1 Modul 2 om «En Rosa og Blå Verden» er kjønn under stadig endring og utvikling.

Vi kaller dette et dualistisk eller binært syn på kjønn: Du har en idé om hva som er mannlige og kvinnelige, og de begrenser disse normene setter. Men du kan også jobbe med å utvikle et mer mangfoldig syn på kjønnsidentitet – at det er mange måter å være mann eller kvinne på, og vi kan viske ut grensene for hva som er sett som normene, som «normalt kjønn oppførsel» for menn og kvinner. Dette vil da utvikle handlingsrommet for hva som er sett som akseptable mannlige og kvinnelige måter å være på, og åpne for mer mangfold på kjønnsfeltet.

Et mangfoldig syn på kjønn lar barn ha mer fleksibilitet når de skal oppdage hvem de er og hvordan de ønsker å presentere seg selv og interagere med verden rundt seg. Som voksen i en barnehagesammenheng er dine holdninger – bevisste og ubevisste – med på å forme hvordan du samhandler med barna rundt deg. I modulene som handler om observasjonsmetodikk og om filmmetodikk utfordrer vi deg på å bli bevisst på de kjønne aspektene i hvordan voksne samhandler med barna. Ta innelek som eksempel: Voksne forventninger til hvordan gutter og jenter «skal» leke kan påvirke hvordan voksne tar initiativ til lek, hvordan barn inkluderes i leken eller ikke, og hvordan de voksne gir tilbakemelding på barnas oppførsel i leken.

Det følgende eksempelet er hentet fra Temahefte om likestilling i det pedagogiske arbeidet i barnehagen,¹⁸ laget som ressurs fra Kunnskapsdepartementet. Det viser hvordan et dualistisk og et mangfoldig syn på kjønn påvirker samhandlingen mellom barn og voksne. Hva tenker du som voksen?

Vi er ute på tur. En av jentene behersker dårlig det å gå i terrenget. Hun føler seg ubekvem, sutrer og stopper ofte og gråter og protesterer. En annen, litt større jente tar henne i hånden og hjelper henne.

Med et dualistisk syn på kjønn

Min underliggende antakelse er at jenter ser hverandre, de viser mer omsorg for hverandre – de har en «innebygd» empati. Dette er de kanskje født med...

- Jeg reagerer ikke, den største jenta gjør bare det jeg forventer – og de to jentene fornemmer at dette er slik det skal være. Selv om jeg ikke sier noe, forsterker jeg jentenes erfaring om hvordan jenter er med hverandre.
- Jeg roser den eldste jenta for at hun hjelper den minste. Slik ros får denne jenta ofte. Hun blir oftest bare sett når hun gjør slike sosiale handlinger.

Med et mangfoldig syn på kjønn

Min underliggende antakelse er at jenter tidlig lærer å tenke på andre, se andres behov og at dette er læring, ikke noe de er født med. Jeg er også bevisst på at jenter vanligvis blir oppfattet som omsorgsfulle, og jeg vil gjerne bidra til å gi jenta noen andre forståelser av seg selv.

- Jeg tenker at den eldste jenta ofte tar på seg et ansvar for andre. Hun gjør sjelden noe for seg selv. Jeg sier: Nei, gå og lek, du – hopp med de andre barna borte på steinen der, jeg skal hjelpe Sara (den lille).
- Jeg roser den eldste jenta – og tenker: Nå må jeg sannelig sørge for at hun får oppmerksomhet når hun gjør noe for sin egen del...

¹⁸ Regjeringen: http://www.regjeringen.no/upload/kilde/kd/red/2006/0107/ddd/pdfv/290163-temahefte_om_likestilling_i_det_pedagogiske_arbeidet_i_barnehagen.pdf

Eksempelet viser hvordan forutinntatte ideer om kjønn og de vanlige mytene om kjønne egenskaper påvirker hvordan vi (som voksne) samhandler med barn i barnehagen. Det er viktig å tenke over hvordan vi gjør som vi gjør når vi forholder oss til ungene. Forutinntattheten er så dypt begravet i oss at vi stort sett handler og snakker helt på impuls, uten å vurdere hvorfor vi gjør det vi gjør. Vi må reflektere over egen praksis, og se om vi former jenter og gutter etter noen kjønne normer uten å tenke over det. Leketid i barnehagen kan formes av hvordan de voksnes forventninger om hvordan barnas lek skal være – det påvirker hva vi tilbyr dem av rom, tid og leker, og hvordan vi samhandler med dem og modererer leken. Vi foreslår dette som et rikt materiale for å jobbe med casemetodikk (se Dag 1, Modul 6) og for å jobbe med film som metode. Hvilke mønstre ser du, og hvordan ville et mer mangfoldig syn på kjønn gi andre muligheter for handling enn et dualistisk perspektiv gir?



© [Schrödingers katt] / NRK

Læringspunkt

| Perspektiver

Dualistiske og mangfoldige perspektiver på kjønn påvirker hva vi ser som innenfor normen

| Et mer mangfoldig syn

Å analysere egne handlinger i lys av et mer mangfoldig syn på kjønn kan gjøre deg mer åpen for kjønns sensitiv pedagogikk



Dag 2 // Modul 4

Filmaktivitet. Introduksjon til filming som metode

I denne modulen vil du lære om:

- KUNs erfaring med filming
- Hvorfor vi anbefaler video som metode for å lære om kjønns sensitiv pedagogikk

Å videofilme deg selv og kollegaene dine når du samhandler med barna i barnehagen kan virke som en underlig idé. Hva kan du lære av å se dere selv gjøre det samme dere gjør hver dag? Ligestillings senteret KUN har jobbet med norske barnehager siden tidlig på 2000-tallet og brukt video, analyse og tilbakemeldinger som metodikk for å bli bedre på å møte barna og støtte dem i utviklingen.

Hvis du har mulighet for å gjøre egen filming er dette svært god øvelse og læring både for dere som enkeltmennesker og for kollegagruppen som helhet. Selv om du bare leser modulene er det tips om hvordan du kan bedre egen praksis og bli bevisst på kjønnete strukturer.

Denne siste delen av kurset starter med en presentasjon av KUNs arbeid, og så går vi videre til å beskrive filmmethodikken, analysemetoden og hvordan man kan jobbe videre i ansattegruppen etter at dere har gjort øvelsene.

Kvinesdal

Tidlig på 2000-tallet hadde Kvinesdal kommune sør i Norge en svært dårlig score på Likestillingsindeksen for kommunene.¹⁹ Dette ble diskutert både politisk og administrativt, og administrasjonen gjorde vedtak på en bred tilnærming, hvor de skulle jobbe med lokalt næringsliv, med rådgivere på skolene, med kommunen som arbeidsgiver og med de fem kommunale barnehagene.

KUN ble hentet inn som rådgivere i et pilotprosjekt med fokus på barnehagene og hvordan de jobbet med kjønnslikestilling. Fordelen var at man ved å jobbe med barnhagene kunne nå både kommunalt ansatte, barna og foreldrene deres i ett prosjekt. Innledningsvis var fokus på fedre og farsrollen i barnas liv, her målt ved deltakelse på foreldremøter og foreldresamtaler i barnehagen. Her fant man at foreldrene fulgte svært tradisjonelle kjønnsrollemønstre, hvor mor tok mer ansvar for oppfølging i barnehagen. Barnehagene begynte derfor å jobbe med å få fedrene mer engasjert.

De ansatte i barnehagene ble interessert i tematikken og ønsket å jobbe mer med likestilling og kjønnsroller. KUN ble igjen hentet inn for å jobbe med de kommunale barnehagene, og sammen utviklet de det første videofilmprosjektet, med tittelen «Likestilling i det pedagogiske arbeidet i barnehagen».

Barnehagene bestemte seg for å jobbe med:

- De ansattes samhandling med gutter og jenter
- Mer bevisste holdninger til hvordan enkeltmennester «gjør» kjønn og forsterker kjønnsroller

Det overordnede prosjektet hadde som formål å:

Bidra til at alle barn får rom for å oppdage, utprøve og utvikle sitt potensiale uavhengig av kjønn. Gutter og jenter skal ha like muligheter til å bli sett og hørt og oppmuntret til å delta i alle aktiviteter i barnehagen. Gutter og jenter skal ikke bli «like» men skal behandles likt.

¹⁹ Statistics Norway (SSB) – www.ssb.no/en/barnehager.
<https://www.ssb.no/en/befolkning/statistikker/likekom>

Metode

I stedet for at KUN skulle reise Norge på langs hver uke ble det foreslått at de ansatte i barnehagen selv skulle filme samhandling i barnehagen og sende det til KUN til analyse. Metoden brukes også i pedagogikk-opplæring og utdanning, siden det å ha en fysisk observatør til stede kan påvirke samhandlingen mer enn et kamera gjør – det «forsvinner» raskt og blir «usynlig» som en av deltakerne sa i evalueringen. Å filme muliggjør også mer detaljert analyse enn det å være til stede i situasjonen tillater, du kan se situasjonene om igjen og analysere ulike perspektiver.

Involvering av de ansatte

Det var forberedende møter både i prosjektgruppa og med de forskjellige barnehagene. Alle de fem kommunale barnehagene hadde interne møter for å diskutere en rekke mulige problemstillinger i forkant og utpekte satsingsområder for prosjektperioden 2007-2009.

Overordnede tema var:

- Hvor viktig er dette prosjektet for at barnehagen skal nå sitt mål om kjønnslikestilling?
- Hvordan forstår vi det å «skape kjønn»?
- Er det slik at det finnes et mangfold av posisjoner og væremåter for både gutter og jenter, men at ikke alle posisjoner eller væremåter står til disposisjon for jenter og gutter?
- Hva kan barnehagen tenke seg å finne ut gjennom å filme praksis i barnehagen?
- Hvilke situasjoner ville være mest interessante å velde ut for filming?

De fem barnehagene kom så tilbake med sin plan for ulike tema de ønsket å ha fokus på, med alt fra hvordan foreldrene (mor versus far) og barna (gutter versus jenter) ble møtt av de ansatte i garderoben, til hvordan de ansatte samhandlet ulikt med gutter og jenter, til kommunikasjon i lek.

Hvordan gikk det?

Videre informerte barnehagene de foresatte og fikk samtykke til filmingen, og så sendte de over tre timer filmmateriale hver til KUN. KUN-ansatte så alt filmmaterialet flere ganger og analyserte det etter de ønskede problemstillingene, men også med blick for overordnede tema. Materialet ble så slettet, som tidligere avtalt. Filmmaterialet ble ikke brukt i presentasjoner til verken ansatte, barn eller foreldre, alle tilbakemeldinger de fikk var anonymisert og løftet opp til metanivå.

Analyse

Videomaterialet KUN fikk tilsendt viste barn og voksne i ulike situasjoner, ute og inne, ved lunsjbordet og i garderoben, i samlingsstunder og i lek. Innledningsvis hadde prosjektgruppen vært bekymret for at ikke-profesjonell filming med stasjonært kamera skulle gjøre det vanskelig å se forskjell på gutter og jenter, men dette viste seg å være en grunnløs bekymring – «kleskoden» for gutter og jenter, både ute og inne, gjorde det lett å se hvem som var hvem.

I analysearbeidet ble filmene først sett for overordnet inntrykk, og så brukte man metodikken som er beskrevet over i modulen om observasjonsmetodikk (Dag 1 Modul 5). Vi fant at videoene viste samhandling mellom barn og voksne som var preget av åpenhet og en følelse av trygghet og engasjement, godt humør og involvering, voksne som tydelig satte pris på å samhandle med barna og brukte tid på dem, viste omsorg og vennlighet. Barna framsto som glade og vennlige, både mot de voksne og hverandre, og det var et tydelig fokus på læring og mestring.

Likevel fant KUN gjennomgående at

- Gutter ble oftere tiltalt med navn enn jentene ble
- De ansatte snakket mer med guttene enn med jentene, både når vi målte varighet og så på hvor direkte kommunikasjonen var. Guttene fikk også flere oppfølgingsspørsmål i samtale enn jentene fikk
- Det var mer øyekontakt mellom de ansatte og guttene enn med jentene
- Guttene fikk mer oppmerksomhet i blandede grupper
- Jentene fikk flere komplimenter enn guttene
- De ansatte hadde en mer humoristisk tone med fedrene enn med mødrene
- De ansatte snakket mer om barna med mødrene enn med fedrene

Da funnene ble presentert for de ansatte inkluderte vi tidligere forskning som viste at de var del av et større mønster, og at dette ikke handlet om noe de gjorde «galt» men om muligheten til å forbedre egen praksis.

To år senere ble filmingen gjentatt, og det var tydelig at barnehagene som hadde fortsatt å ha fokus på likestilling og arbeidet med sine utvalgte tema gjorde det «bedre» i runde to.

Caser fra filmmaterialet

I tillegg til analysen skrev KUNs folk også ned små, anonymiserte beskrivelser av samhandling i videomaterialet. Disse ble så presentert for de ansatte i prosjektmøter, og en del av dem er fortsatt i bruk i KUNs barnehagekurs mer enn ti år senere – du finner noen av dem i modulen om case-metodologi.

I hver historie ba KUN de barnehageansatte om å stille seg selv de samme spørsmålene vi har stilt dere i tidligere moduler:

- **Hva tror du skjer her?**
- **Spiller kjønn noen rolle i denne situasjonen?**
- **Hva lærer barna i denne episoden?**
- **Kunne noen handlet på en annen måte?**

Når de fikk casene presentert var det interessant å se at den første reaksjonen var vantro. Skjedde dette virkelig? Her? Gjennomgående så vi at de ansatte diskuterte de anonymiserte casehistoriene og kom med forslag til at dette var «antakelig fordi...» og så presenterte en individfokuset årsak til forløpet, med teorier om forskjellige underliggende faktorer som hadde gitt legitim grunn til forskjellsbehandlingen. Noen ganger kom de også med forslag til ting som hadde skjedd før beskrivelsen begynte som årsak til det forløpet. Først etter dette var de klare til å diskutere kjønne strukturer som årsak til det som skjedde i situasjonen. Vi ser fortsatt samme mønster når vi diskuterer caser i barnehagekurs.

Etter filmingen i 2007 og igjen i 2009 brukte vi refleksjonsøvelser med de ansatte. Du kjenner dem kanskje igjen fra andre refleksjonsoppgaver i dette kurset, og vi minner om at de alltid kan brukes i arbeidet med å forbedre egen praksis:

- **Hva tenker jeg om likestilling i arbeidet mitt?**
- **Hva betyr kjønnslikestilling for arbeidet med barn?**
- **I hvilken grad er min barnehage kjønnsnøytral?**
- **Hvilke utfordringer er det i barnehagen min, om jeg tar på meg «kjønnsbrillene» og ser nøyere etter?**

Dag 2 // Modul 5

Filming av egen arbeidsdag

I denne modulen vil du lære om:

- Filming som metode for kjønns sensitiv pedagogikk
- Refleksjoner over egen praksis

Hvorfor anbefaler vi videofilming som metode for kjønns sensitiv pedagogikk? Som du så i forrige modul, er film og bilder nyttige for å utforske hvordan vi samhandler med andre. Å filme din egen arbeidsdag gir deg råmateriale for å begynne å reflektere over din egen praksis som pedagog.

Som vi så i KUNs erfaringer fra Kvinesdal, gir filming så mye mer informasjon enn bare det et stillbilde kan gi. Filming lar deg høre nyanser i stemmer, se hvordan de voksne kommuniserer med kroppsspråk, og alt som er sett blir så mye klarere. En ekstra bonus ved å bruke film er at du har et levende materiale som kan brukes til å lære opp foreldrene og få dem engasjert i tematikken. Denne modulen gir deg den grunnleggende metoden for å bruke filming i egen læring og hvordan du kan bruke opptak for å se nye sider ved hvordan du og kollegaene dine og barna i barnehagen samhandler.



© [Schrödingers katt] / NRK

Vi har beskrevet tidligere at KUN brukt filming i likestillingsarbeidet med barnehager i mer enn ett tiår. Typisk vil det være de ansatte selv som filmer situasjoner i barnehagens hverdag, typisk to steder i hver barnehage, og så har KUNs ansatte analysert opptakene og sendt tilbakemelding med praktiske råd til barnehagene. Flere deltagende barnehager har senere fortalt KUN at de har tilpasset metodikken og bruker den jevnlig i eget utviklingsarbeid, hvor de filmer, bruker analyseverktøy og diskuterer det de finner i personalmøter så de sikrer at kjønns sensitive praksiser holdes ved like i arbeidet.

Etiske hensyn

Om dere bruker filming i arbeidet, er det viktig å ta hensyn til retningslinjene for personvern og databeskyttelse. I EU er dette generelt regulert av GDPR etter 2018,²⁰ men andre nasjonale retningslinjer kan legge føringer i tillegg. Pass på at dere følger disse standardene!

Som minimum anbefaler vi å sørge for at dere

- Kun filmer ansatte som ønsker å delta (og ideelt sett har gått gjennom dette todagerskurset)
- Kun filmer barn etter at foreldrene har fått informasjon om prosjektet og gitt samtykke på barnas vegne
- Informerer barna før dere begynner å filme
- Bytter på å gjøre analyser og presenterer i personalgruppa – dette er ikke ment som en ledelsesstyrt aktivitet
- Sletter alt materiale umiddelbart etter analysen
- Holder fokus på refleksjon, læring og utvikling når dere analyserer materialet – dette er ikke en situasjon hvor man skal se etter hvem som gjør noe «rett» eller «galt».

Forberedelser

Som nevnt over er film som kjønns sensitiv metode lettere når alle eller i alle fall flertallet av de ansatte har erfaring eller utdanning i likestilt pedagogikk. Vi anbefaler at dere setter dere ned og snakker dere gjennom mulighetene og blir enige om hvor dere kan finne interessante situasjoner å analysere, siden våre forslag kanskje ikke vil fungere akkurat hos dere. Det vi foreslår her er steder og situasjoner som typisk har vist seg velegnet til analyse i norske barnehager. Det inkluderer garderoben, lunsjbordet, utendørslek og høytlesing.

Hva er din første tanke om situasjoner som ville vært interessante å analysere?

²⁰ https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/data-protection-eu_en

Metode

Oppsett

| Hvordan filme?

Når vi filmer gjør vi i utgangspunktet mange valg. Vi velger situasjonen vi filmer, hvem vi inkluderer i filmingen, når vi skrur kamera på og av, hvilken vinkel vi filmer fra. Det er viktig å ha i minnet at disse avgjørelsene vil påvirke hvilket materiale du sitter igjen med.

| Øv deg først

Prøv ut ulike vinkler.

La de ansatte venne seg til at kameraet er der.

Le mye!

| Å velge ut hva og hvor du skal filme

Mye skjer i barnehagen hele tiden, hele dagen, det er interaksjon mellom voksne og barn, barna imellom, og mellom de voksne og foreldrene. Hvor skal du begynne? Du kan bruke mange tilnærminger. Du kan starte helt åpent og tilfeldig, filme i vei og se hva du finner, og så jobbe mer systematisk i de situasjonene eller rommene/stedene hvor du fant mest av interesse i den første runden. Du kan også gjøre som vi anbefalte over, og først diskutere med kollegaene dine hvor de tror dere vil finne mest forskjellsbehandling mellom gutter og jenter.

Du kan også bruke observasjonsskjemaet fra Dag 1 Modul 5 om observasjonsmetodikk som utgangspunkt og se etter forskjellsbehandling før du bestemmer deg for å filme.

Eksempler på situasjoner du kan velge å fokusere på er spisesituasjon, påkledning, fri innelek eller mer organisert lek.

Vi anbefaler å filme korte sekvenser heller enn lange. Film korte snutter av samme situasjon flere ganger over tid – det gir deg et godt utgangspunkt for analyse. Du vil finne nye refleksjoner når du ser samme sekvens flere ganger.

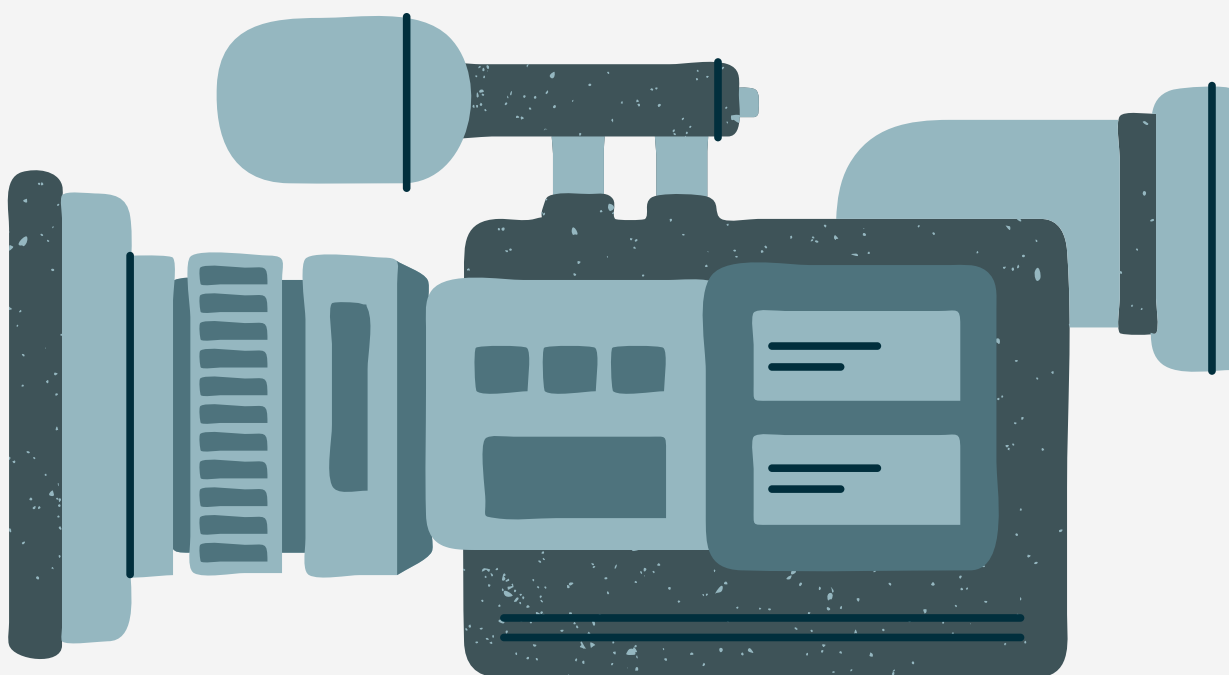
| Videreutvikling

Når de ansatte er komfortable med å filmes i gruppe kan dere vurdere å filme samhandling mellom én ansatt og ett eller flere barn, og så se filmen rett etterpå og reflektere sammen med den voksne, mens dere bruker de følgende analysespørsmålene:



© [Schrödingers katt] / NRK

- Spiller kjønn noen rolle i denne situasjonen?
- Er kjønnete forventninger til hinder for barna i denne situasjonen?
- Hva lærer barna i denne episoden?
- Kunne noen handlet på en annen måte?



Dag 2 // Modul 6

Å analysere filmmateriale

I denne modulen vil du lære om:

- Å analysere filmet materiale fra barnehagen med fokus på samhandling mellom voksne og barn

Tips

Hvis du ikke har fått filmet eget materiale kan du bruke eksemplene i denne modulen og se om du sier deg enig i vår analyse. Du kan også bruke skjemaene våre og observere samhandling i en eller flere fem-minutters periode(r), om kollegaene dine synes det er greit. Gjenta observasjonene noen ganger så barn og kollegaer blir vant til at du observerer, og se om det er endringer over tid.

OK, så da har du materialet ditt. Hva nå?

Hvordan analysere

Det er mange tilnærminger til filmmaterialet. Det er viktig å huske at siden vi gjør denne analysen med et kjønnsperspektiv risikerer vi å overse andre viktige perspektiv, eller å legge overdreven vekt på kjønn som forklaringsmodell. Vi finner gjerne det vi ser etter. Dette er en annen grunn til at det kan være en fordel å være mer enn én person i arbeidet, og det er viktig å være kritisk til egen analyse.

Hvor begynner du?

Det første du bør gjøre er å systematisere materialet. Om det er flere av dere i teamet kan et par av dere gå gjennom filmene først og se hva som fungerer for analyse (lyden er ok, du kan se hva som skjer osv), og sortere det så klipp med samme typen situasjon er samlet. Et slikt innledende arbeid gjør det enklere å sammenligne scener som ligner hverandre, I KUNs prosjekter har det som nevnt typisk vært inndeling i garderobescener, matsituasjoner og lek ute og inne.

Hva skal du se etter?

Det er mange måter å analysere scenene på. Vi anbefaler å diskutere med gruppen du samarbeider med på forhånd så dere er enige om hva dere skal se etter, men du kan også komme til å oppdage mønstre eller overraskende situasjoner når du blir vant til å se film for analyse.

Noen forslag:

- **Oppmuntring, bekreftelse; «Bra jobbet!»**
- **Hvilke barn får mest oppmerksomhet fra de voksne?**
- **Hvilken oppførsel blir kommentert, positivt eller negativt?**
- **Hvilken oppførsel blir ignorert eller oversett?**
- **De voksnes tid – hvilke barn eller grupper av barn har de fokus på?**
- **Øyekontakt mellom barn og voksne**

Begynn med å telle

Å telle kan være en bra start. Bruk penn og papir. Se gjennom filmene, og sett en strek i to ulike bokser hver gang du hører et guttenavn eller et jentenavn. Er det forskjell på hvor ofte jente- og guttenavn brukes? Tell hvor ofte gutter/jenter ber en voksen om hjelp, hvor mange ganger de får hjelp uten å be om det, og hvor mange ganger de får hjelp etter å ha bedt om det.

Bruk stoppeklokke

Ved første blick kan en situasjon se mer likestilt ut enn den er. I mange av barnehagene KUN har jobbet med rapporterte de at de slet med å finne ulikhet da de først begynte å analysere. Det var først da de begynte å bruke stoppeklokke for å måle nøyaktig hvor mye voksentid jenter og gutter fikk, at de begynte å se forskjellene. I de fleste tilfellene var det noen barn som fikk svært mye mer oppmerksomhet og tid enn de andre, og disse var typisk gutter.

Så prøv å måle filmene dine, og notér ned tidsrommet hver gang en voksen gir et barn oppmerksomhet, lytter til et barn eller har en samtale med ett barn. Så legger du sammen tiden som gis til gutter og til jenter. Er det jevnt fordelt? Her er det selvfølgelig viktig å bruke situasjoner og scener med omtrent lik kjønnsfordeling. Det høres kanskje underlig ut, men KUNs erfaring er at i samhandlingsscener med både gutter og jenter virker tiden jevnt fordelt første gang du ser dem – men ved måling oppdager vi at guttene dominerte minst det dobbelte av den voksnes tid.

Hvilke ord vi bruker

Når dere har telt navn og målt tid er det tid for å se på det som kan være vanskeligere å plote inn i skjema.

Hva blir sagt i situasjonen du analyserer? Hvordan snakker de voksne til barna? Vi snakker ofte om å «snakke med og snakke til», og vi ser ofte at voksne bruker ulikt språk når de snakker til gutter og til jenter. Det er en «høna og egget»-situasjon når det gjelder språkkompetanse og kjønn; jenter har ofte bedre språk enn gutter på samme alder, men de blir også forventet å ha det, og voksne snakker til dem på en måte som krever (men også utvikler) språkkompetanse. Det samme er også tilfelle, men motsatt, for gutter – voksne snakker oftere for dem, krever mindre av språkferdighetene deres, slik at guttene har mindre grunn til å utvikle språkkompetansen.

Tonelag

Tonelaget påvirkes også av om du snakker til jenter eller gutter. Uten å se, kan du gjette hvem en kollega snakker til? Ofte bruker voksne et høyere tonelag når de snakker til en jente, lavere til en gutt. Dette har også sammenheng med alder, vi bruker høyere tonelag til en baby enn til et eldre barn. Finner du dette i ditt materiale?

Hvordan vi responderer til gutter og jenter

Når du ser gjennom materialet ditt, så se om du kan finne jenter og gutter som gjør de samme tingene, og se hvordan de voksne responderer. I garderoben finner vi at når gutter virker hjelpeløse eller passive får de hjelp (av voksne eller av andre barn) mens jentene blir oppfordret til å gjøre ting på egen hånd.

Fysisk kontakt

Kroppsspråk er en viktig del av kommunikasjonen. Når vi analyserer hvordan voksne oppfører seg i møte med gutter og jenter i barnehagen er kroppsspråket en viktig del av analysen. Her kan du bruke ulike tilnæringsmetoder, og starte med å se hvordan voksne møter barna fysisk. Er den voksnes kroppsspråk åpent og varmt, eller holder de armene tett inntil kroppen på en utålmodig måte? Nærhet er også synlig – hvordan får barna trøst? Blir de omfavnet, får de en klem, får de sitte på fanget? Det kan være utfordrende å analysere kroppsspråk, siden det er subtilt og kan tolkes på ulike måter, men vi finner gjerne interessante eksempler som dette:

TID FOR Å SITTE I FANGET

Sjøparken barnhage så spesifikt på egen praksis og fysisk nærhet, og valgte ut tid i de voksnes fang som fokus.

De fant at:

- Jenter sitter oftere på fanget, og for lengre tid
- Guttene blir fortere sendt tilbake til lek og aktivitet etter å ha sittet på fanget
- Guttene signaliserte at de ville ned raskere enn jentene
- Jentene ble mer passive når de satt på fanget, og den voksne ble også mer passiv

Funn fra filming i norske barnehager

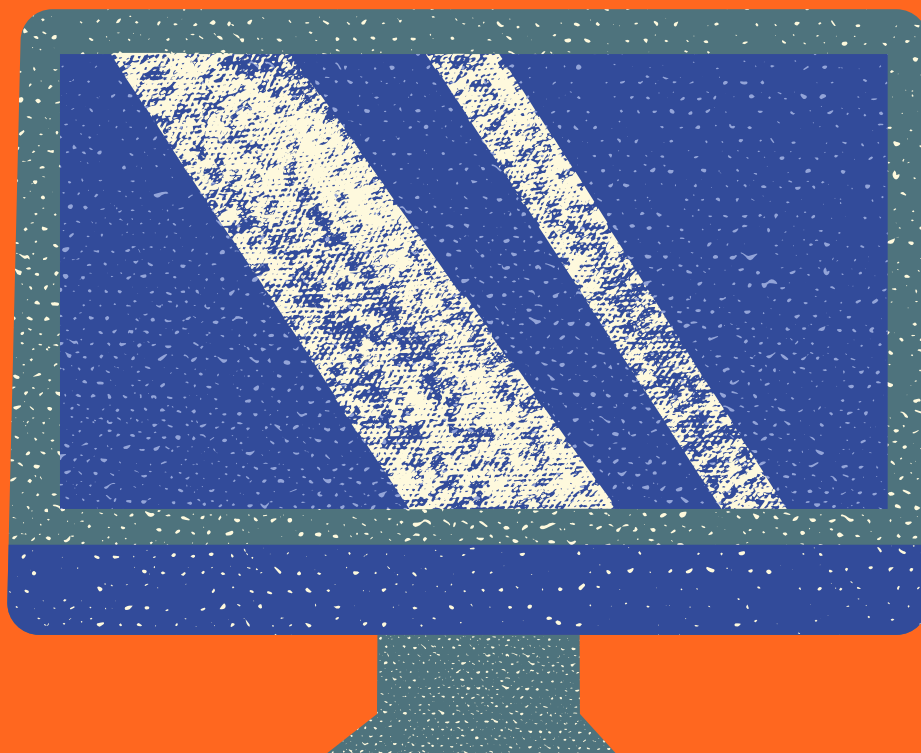
I alle barnehagene vi har filmet har flertallet om ikke alle de voksne gått inn i prosjektet overbevist om at de ikke gjør forskjell på barna ut fra kjønn. Likevel har vi i analysen funnet – i hvert eneste tilfelle – at sett som helhet er det systematiske forskjeller, og de var alltid like:

- Voksne møtte og holdt blikkontakt mer med gutter enn med jenter
- De voksne brukte guttenes navn mer enn jentenes
- De voksne snakket mer med guttene enn med jentene, og stilte flere oppfølgingsspørsmål
- Guttene fikk mer oppmerksomhet enn jentene. Guttene fikk mye verbal ros for å klare oppgaver, og fikk mer hjelp med for eksempel påkledning og i matsituasjonen
- Jentene fikk typisk komplimenter for utseendet («så fin du er i dag») og guttene for å klare ting
- Jenter fikk ros for å klare ting når de hjelper andre, enten barn eller voksne
- De voksne hadde en spøkefull tone med fedrene, ikke mødrene
- Med mødrene snakket de voksne om barna, mer enn med fedrene

Hvordan reagerte barnehageansatte når de så seg selv på film?

I prosjektene våre i mer enn 30 barnehager, samt i kurs hvor vi har brukt materialet, er responsen til kursdeltakerne alltid den samme. De er uten unntak overrasket over at de kjønnede forskjellene vi har observert faktisk skjedde. De hadde forventet at filmingen skulle vise svært liten forskjellsbehandling, også siden de var klar over at de ble filmet og visste at kjønnsforskjeller var tema i prosjektet. Vi fant også at de hadde et sterkt behov for å forklare situasjonene som ble filmet, forklare hvordan de hadde tenkt og resonnert, og foreslo at det var individuelle personligheter som hadde gjort at den ulike behandlingen var nødvendig.

Først når de kom forbi dette punktet, når de var ferdige med overraskelse og forklaringer, var de ansatte klare til å ha en mer givende diskusjon om forventninger til jenter og gutter og hvordan kjønnede normer bidrar til ulik behandling som ofte er helt ubevisst og ikke tilsiktet.



Dag 2 // Modul 7

Hva nå?

I denne modulen vil du lære om:

- Hvordan du kan bruke funnene fra analysen din til å gjøre barnehagehverdagen mer likestilt
- Hvordan dere kan jobbe videre med disse temaene i barnehagen

I analysearbeidet har du antakelig funnet områder du kan jobbe med for å bli en mer likestilt og kjønns sensitiv barnehage. Å presentere funnene dine i ansattegruppa og å bruke litt tid til å snakke i gruppa om hvordan man kan jobbe videre er helt nødvendig for å skape varig, positiv endring.

Andre fordeler

I en barnehage viste filmanalysen at de voksne møtte barna i garderoben om morgen med å kommentere på hvordan de så ut. Tilbakemeldingene var ofte svært kjønne, med kommentarer om hvor «kule» guttene så ut og hvor «fine» jentene var.

De bestemte seg for å prøve å endre på dette. De ønsket å fokusere på barnet heller enn på klær eller utseende. De ville også prøve å bli bedre på å ikke gjøre kjønnsforskjell i kommentarene. De ansatte ble enige om at de ville ha oppmerksomheten på selve barnet, og fant at resultatet ga mer kreative morgenhilsener. Nå var kommentarene mer som:

Så fint å se deg!

Du ser ut som at du har sovet godt, har du det?

Å, så fint at du kom i dag – vi skal ha det gøy!

Hvis et barn kom inn døra tydelig stolt og ivrig etter å vise fram ny hårklipp eller nye klær ble de møtt på dette også, men på andre og mindre stereotype måter:

Å, har du klipt deg, var du hos frisøren? Var det gøy? Brukte de saks eller klippemaskin?

En ny jakke kunne bli møtt med spørsmål om hvordan den kjennes, om den er varm, om den er myk, eller bruksområder (Jeg vedder på at du kan løpe raskt med den på deg!)

Resultatet var at de voksne møtte barna på en mer bevisst måte når de startet dagen sin, og de voksne så dette som mer meningsfulle møter også. De rapporterte også at måten de møtte kollegaene i ansattegruppa var mer bevisst nå også, at de snakket mindre om klær og utseende og mer om hvordan de virkelig hadde det. Så det å jobbe med hvordan de møtte barna ga bedre samarbeidsmiljø på pauserommet også.

Hvor går vi videre?

Denne jobben er ikke gjort en gang for alle. Å jobbe med mennesker betyr endringer i ansattegruppa, blant barn og voksne. Vi påvirkes av det som foregår i lokalsamfunnet, regionalt og nasjonalt, internasjonalt og til og med det som skjer blant kjendiser på YouTube.

Det er ikke enkelt å endre sin arbeidspraksis. Dagene i barnehagen er ofte svært travle, og vi har mange faktorer å ta med i betraktning.

I noen tilfeller kunne vi gå tilbake til samme barnehage flere ganger, og vi har også møtt barnehagelærere og assistenter fra «våre» barnehager i andre sammenhenger, og tilbakemeldingen vi har fått har alltid vært at ting tar tid.

- Handlingsmønstre er dypt rotfestet, og det tar tid å endre dem
- Det er lett å falle tilbake til gamle vaner om du ikke jobber aktivt med å repetere det du har lært
- Nye ansatte trenger opplæring
- Det er viktig å snakke med barna og foreldrene deres og få dem involvert

Om du prøver ut teknikkene fra kurset vil vi veldig gjerne høre om erfaringene dine! Kontakt oss på www.kun.no eller via våre sosiale medier.



Dag 2 // Modul 8

Ni tips for å bryte med kjønnsrollemønstre

Takk for at du har tatt dette kurset om kjønnsensitive pedagogikk i arbeidsdagen din. Som avslutning har vi satt sammen denne listen med ni tips om hvordan du kan bryte kjønnsstereotyper. Tipsene kan brukes som utgangspunkt for diskusjon med kollegaene dine om temaet, og listen gid noen påminnelser om hvordan du kan være obs på kjønn i hverdagen på jobb. Listen er laget som en plakat som kan printes ut og henges på veggen på jobb.

Hvordan du kan bruke listen

- Les de ni tipsene. Kan du komme på andre måter du kan bryte kjønnsrollemønstre i barnehagen som du har lyst til å prøve?
- Velg ett av tipsene og prøv å ha det i bakhodet neste gang du er på jobb. Etterpå setter du deg ned og tenker gjennom hvordan det påvirket deg, hva du opplevde, og hvilke tilbakemeldinger du fikk fra barna.

Ni tips for å bryte med kjønnsrollemønstre²¹

1| Ikke la guttene slippe unna med bråk og trøblete oppførsel!

Forventer du mer av jenter enn av gutter? Korrigerer du oppførselen mer? Hvis gutter opplever at bråk og uro ikke blir stoppet, mens jentene får beskjed om å oppføre seg, vil både gutter og jenter få inntrykk av at det er ulike regler for gutter og for jenter, og at det er greit.

2| Pass på at ikke bare jentene blir hjelpere.

Pass på at både jenter og gutter oppmuntres og læres opp til å hjelpe andre.

3| Vær bevisst på å gi komplimenter på utseende.

Ikke si bare til jentene at de ser fine ut, og bare til guttene at de er tøffe, gjør det motsatte også! Prøv også ut kjønnsnøytrale kommentarer som «den buksa er nok fin å klatre i!»

²¹Tips er basert på en artikkel fra tidsskriftet 'Første steg', 2020:2

4| Del ansvar for ute- og inneoppgaver.

Hvis dere har ansatte av flere kjønn i barnehagen så pass på at alle deler på matlaging, rydding, oppvask og bleieskift og på lek og idrett. Det handler ikke om å få de ansatte til å gjøre ting de ikke liker, men om å passe på at de ikke blir stereoptype forbilder. Hvis barnehagen ikke har menn ansatt kan det å ansette menn være et godt første skritt.

5| Behandle barna både likt og ulikt.

Observer barna, og tenk nøye over når du behandler barna likt og forskjellig. Kanskje en forsiktig jente kan øve på å være tøffere, og guttene kan få veiledning til å leke en lek som krever omsorg og samhandling uten at jentene er med. La gutter og jenter velge aktivitet like ofte.

6| Vis barna at kvinner kan, og at menn kan.

Du kan gjøre dette gjennom å være bevisst din rolle som forbilde, gjennom det du gjør og det du sier. For eksempel kan du velge å støtte og belønne gutter og jenter som velger utenfor kjønnsrammene, som å støtte jentene som vil være med i putekrig.

7| Velg ordene dine med omhu.

Vis samme interesse for det jenter og gutter forteller deg. Snakk om interesser, aktiviteter og yrker på måter som får både jenter og gutter til å tenke at de også kan gjøre dette.

8| Tenk over hvordan gutter og jenter er vist i bøkene i barnehagen.

Hva sier tekstene om menn, kvinner, og aktivitetene de gjør? Hvem ser du i illustrasjonene, og hva gjør de? Får både jenter og gutter se seg selv som sterke, aktive og følsomme?

9| Forventninger påvirker mestring.

Gutter og jenter må bli vant til å se og høre at de kan oppnå det samme. Gi barna inspirasjon og stimuler dem til å prøve ting de ikke har forsøkt før. Snakk med foreldrene om dette!



Vil du lese mer?

Gender Loops sjekklister for billedbøker

<http://genustest.no/The%20Gender%20Loops%20checklist%20for%20picture%20books%20.pdf>

Hvor tradisjonelle er barnebøker?

<https://partner.sciencenorway.no/books-children-forskningno/how-traditional-are-childrens-books/1426174>

Gender Loops prosjektet fra 2008, et Leonardo da Vinci pilotprosjekt, har flere detaljer og har andre foreslåtte aktiviteter for å jobbe med kjønnsbevissthet i tidlig utdanning.

Ressurs

Gender loops project (2009), <https://genderloops.dissens.de/>

Prøv analyseskjemaet i kapittel 3

<https://genderloops.dissens.de/outcomes-and-results>

Anbefalt lesing

Elena Favilli og Francesca Cavallo: Good Night Stories for Rebel Girls

Det er et godt eksempel på et ikke-stereotypisk eventyr. Det er "The Paper Back Princess" skrevet av Robert Munsch. <https://www.youtube.com/watch?v=hIPrb-sA6Uo>